Hon. Rédaction
de la Revue arménienne HANTESS
au Couvent des R.R. P.P. Méchitharistes
à VIENNE
VII Mechitharistingasse

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ՏԱՄՈՒԼ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՐՒՐԻ ՏԱՐԻՔ

1894

ԹԻՒ 21 — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՉՄԻՒՐՆԻԱ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էրես	
Ռեւսք	657	ԽՄԲ.
Մուք Օրեր	662	ԽՄԲ.
Հալքիի Յուճաց Ատուածաբանութեան Դպրոցն	669	ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ
Ֆրէօպէլեան Նուէրներ	674	Կ. Վ. ՊԱԼԱՊԱՆ
Շաւիղը կը Մարրէ Օղը	677	Յ. Ե. ԳԱՊԱՏՅԵԱՆ
Մեծ. Յակոբ Էֆ. Եսայեան . . .	682	ԽՄԲ.
Շնորհակալիք	684	
Թղթակցութիւն	684	ՇԱՀՆՈՒՐ
Այլ եւ Այլք	685	Վ.
Լրաքաղ	686	Շ.
Լրաբեր	687	ԽՄԲ.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Պ. Պալեցց Գրատան կ. Պոլիս Ջագմաճիըլար թիւ 20

ՓՆՋԻԿ պատկերազարդ, աշխարհաբար հաւաքածոյ, արձակ և օտարնաւար, սոյն գործն այս կարգի դասագրաց մէջ առաջինն հանդիսացնելու համար ո և է ջանք չէ խնայուած, Աշխատասիրեց ՍԻՄՈՆ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ գին 3 դահեկան։

ԸՆԹԱՅԻՔ Ի ԳՐՈՅ ԲԱՐԲԱՌ, դրաբարի ուսուցման անհրաժեշտ դասագիրք, որ իւր եզականի յօրինուածով մինչև հիմա հազարաւոր օրինակներ սպառած է Դ. տիպ Աշխատասիրեց ԵՂԻՇԷ Ծ. Վ. ԴՈՒՐԵԱՆ գին 5 դահեկան։

ԷՄԻԼ ՕԹԹՕ. քերականութեան և դրուագրութեան, Գաղղիերէն լեզուի դրուագրութիւնը դիւրացնող և Ֆրանսերէն լեզուի նրբութեանց ընտելացնող միակ դասագիրքն սրբագրեալ և ճոխացեալ Ա. տարի Գ. տիպ գին 7 դահեկան, Բ. տարի Բ. տիպ 8 դահեկան։

ՏԱՐԵՐՔ ՄԱՅՆԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ, երիք հատորի բաղկացեալ ընտիր դասագիրք, արձակ և ոտանաւոր կարևոր հատուածներով, բաղմաթիւ նուրբ և գեղեցիկ պատկերներով ևայլն ևայլն Գին Ա. մասին 3 դահեկան Բ. մասին 5 դահեկան Գ. մասին 5 դահեկան։

Համառօտ գրացուցակ Պալենց գրատան սոյն ցանկ ձրի կը ղրկուի փափաքողաց եթէ իրենց հասցեն յայտնեն։

Ս. ՍԻՎՐԻԱՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԷՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԾ ՁԱԽՈՂՈՒԹԻՒՆ

Սոյն Համբաւաւոր վաճառատունն՝ ուր կը ծախուին գանազան բամբակեղէն, բրդեղէն, մետաքսեղէն նիւթեր, վաղուց կը վայելէ ոչ միայն Իզմիրի ամեն հասարակութեանց համաքաղաքին, այլ և իր բոլոր գաւառային յաճախորդներուն վստահութիւնը որ արդէն քաջ գնահատած են իր ապրանաց ընտրութեան, տոկունութեան, լաւութեան, չափերու ճշտութեան և գիներու անհամեմատ չափաւորութեան դպալի առաւելութիւններն, այնպէս որ միշտ ոտ մեացած և սոյն վաճառատունը պատուած են իրենց յանձնարարութեամբ։ Ինչպէս ցարդ նոյնպէս և այսուհետև Սիվրիատեան վաճառատունն պատրաստ է միևնոյն դիւրութիւններն ընծայել տեզրոյս յաճախորդներուն, և յատկապէս գաւառային ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ վերոյիշեալ առաւելութեանց վրայ։ Պատրաստ լինել թէ իրենց յանձնարարութիւններն գրով կամ դործակատարներու միջնորդութեամբ, ամենայն ճշտութեամբ ու փութով պիտի կատարուին։ Անոնք որ գաւառացի և տեղացի նոր յաճախորդներ պիտի վաստան, անձամբ դիմելով փոքրել, ապրանաց դներազանցութիւն, Սիվրիատեան ընդարձակ մթերանոցներու մէջ՝ որ կը գտնուին՝

Ա.չ – Եօթնն կողմանէ փողոցն տեղ վճռէր իրանք ոտքն։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Հիմնուած 1893ին Զմիւռնիա։

Սոյն դպրոցին մէջ ազգ կ'արուի, հաստատուն կրթութիւն օգտակար դիտութեանց վերարերեալ։ Կ'աւանդուին Գերմաներէն, Ֆրանսերէն և Անգլիերէն որ պարտաւորիչ են։

Դպրոցս կ'ընդունի նաև դիշերօթիկներ։

Դպրոցական տարին կ'սկսի 1/13 Սեպտեմբերին։

Աւելի ընդարձակ տեղեկութեանց համար պարտ է դիմել գերմաներէն դպրոցին տնօրէնին։

Պալմֆիլիւ Փողոց, Թիւ 37

Ն.Տ. ՄԼՃ ԼՐՄԴԼՃՆ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԱՆԿԼՕ–ԻՍԹԸՐՆ

ՓՕ–ՕՐԼՐԱԹԻՑ ՓՕՄԲԱՆԻ, ԼԻՄԻԹԸՑ

Յարանկոյ Ֆոտ

ՆՈՑԵՄԲԵՐ 1/13 Է ՍԿՍԵԱԼ ՇԱՐՈՒՆԱԿԱԲԱՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԶՄԵՌՆԱՑԻՆ ՆՈՐԵԼՈՒԿՆԵՐՈՒ

ՀԱՐՈՒՍՏ ՃԻՒՂ

Բաղդէ և վերոյիշեալ կերպասներու ներկայացուցիչ գիներ

ՎԱՃԱՌՔԻՆ

Լ'ՈՒՆԻՈՆ

(L'UNION)

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԴԷՄ ՀԻՄՆԵԱԼ 1828 Ի Ն

Ընկերական Դրամագլուխ և Պահեստի Ֆր· 82,000,000

Ի Ն Ձ·Ո Ն ապահովագրական ընկերութիւնս նկատելով որ Անգլ· ընկերութիւնները իրենց տրուի սակագինէն 30էն 50 0/0 զեղչ մը կ'ընեն, պատիւ ունի ծանուցանելու իւր բազմաթիւ յաճախորդներուն և արդյ հատարակութեան թէ պատրաստ է ընդհել յաւելուածական 20 0/0 զեղչ մը ոյն գումարին վրայ զոր Անգլ ընկերութիւնները կ'ստանան իրենց ասոր բական 30 0/0 զեղչը ընդել յետոյ·

ՓԻԵՌ Բ· ՊՈՍԿՈՎԻՉ
JEAN P. BOSCOWICH

Ընդհանուր Գործակալ Զմիւռնիոյ

ՄԹՐՆՑ· ԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐՈՒ

Ն. Ժ. ԲԱՔԱՐԱՔԻ ԵԻՔԸՆԿ·

Ցրկց· Ր–Ա 91 — Շկւճ֊ինց 34

Գ֊ննաք, Քեհեր–Ալբ 32/34

Մարդ կրնայ՝ ամեն տեսակ կարի մեքենաներու տէր լինել, ՄԻՄԻԱՅՆ շաբաթական ½ մէջիա վճարելով։

Կօշկակարներու, դերձակներու և ձերմակեղէնի կարուհիներու համար՝ կարի մեքենաներու նոր ֆաբրիք ամենէ տոկուն, ամենէ արագ, ամենէ դիւրին և առանց ձայնի է։

Մեր վաճառատանէն ծախուած ամէն մեքենայ ԵՐԱՇԽԱԻՈՐԵԱԼ է։

Մեր ամէն յաճախորդներուն ԶՐի դաստատութիւնն և մեքենաներու նորոգութիւնն։

Ամէն տեսակ մեքենաներու նորոգութիւն։

Ասեղ, դերձան, իւղ չափաւոր գներով։

Համոզուելու համար ԱՆԳԱՄ ՄԸ ՄԻԱՅՆ այցելել պէտք է։

ՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ԻՋՄԻՐի համար — Արժեքին կէսը կանխիկ և միւս կէսը երեք ամսէն։

ԻՋՄԻՐԷ ԴՈՒՐՍ — կանխիկ։

Ամեն անոնք կ'փափաքին հաստատուն և ճաշակաւոր ու միանգամայն խիստ չափաւոր գիներով՝ կազմեալ գրքեր ունենալ Թող գիմեն, 1857է իվեր հաստատեալ, Եվանկէլիքօն Յունաց պատրոցին անցքին մէջ Թիւ 8

ատ. **ԱՓՈՆԱՍ ԱՆԿԷԼԻՏԻՍ**

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆ

ԶԱՐԵՀ ՇՆՈՐՀԱԻՈՐ

Հայոց Նոր, Բեյօղլի Ճապոյ

Ամեն տեսակ դեղերու մեծ խնամքը պատասխանատուութիւն

Չափաւոր գիներ

Գալատացիներէ եկած հիւանդներու ամեն դիւրութիւն կը արուի։ Բժիշկ հիւանդութեանց անձամբ-յատուկ բժիշկներ կը ներկայանան։ Առանց պէտք եղած դեղերը մինչև իսկ դաւոնեցնելու կը պահուին։

LA NEW-YORK

ԼԱ ՆԻՈՒ-ԵՕՐՔ

Կենաց ապահովագրութիւն հաստատեալ 1845 ին

Դրամագլուխ. — Պատրաստ դրամ ֆրանք 771.000 000

Անշարժ կալուածք եւ ապահով յետոյա ֆրանք 30 000 000

Եւրոպիոյ համար Ընդհ. Տնօրէնութիւնն ի Բարիզ, ընկերութեան կալուածոց մէջ, 16 Պուլվար տէ պիդալիէն և 1, 3 Ռիւ Լը Բրուիթէ։

Դրամատուն ի Թուրքիա — Օտո. Կայս. Պանքա։

Ձիւռնիոյ Ընդհ. Տնօրէն, Պրն. Վ. Ֆ. Վանհակր Զէ, Լօքալ Հէօնիչէր և Գործիչ Պրն. Հէրման Գիւն, Լօքալ Սբօնդի, Թիւ 15, պատրաստ են ամէն տեղեկութիւն հաղորդել ընկերութեան ուսած հասուցած վճարութեանց վրայ։

Ապահովութիւն կենաց, կենապահ կամ ժամանակաւոր ապահովագրով, ստանալի 15 կամ 20 տարուան միջոցի վերջ։ Ի դէպ մահու վճարում ապահովեալ դրամագլխոյ, վճարեալ ապահովագրներով։ Տղայոց համար եկամտաբեր հաստատութեան։

ԿԵՆԱՆԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏ։

Ապահովագրութիւնը ընկերութեան չահերուն ամրոզութեան կը ծառայէ։

ՊՈՂՈՍ ԱՐՐԱԽԱՄԵԱՆ

ՅՕ

Օսման Զաթէ խան, Վերէ յարկ

ԴԵՐՋ Կ

Իր ամէն յաճախորդներէն գնահատուած իր յօրինող ձեռքին, գործածած ապրանքներու ընտրութեան և արագ պատրաստութեան համար։

ԱՃԱՆ ԳԻՆԵՐ

Վ. ՍԻՏԻ — V. SIDI

Մեծ կազմատուն Բարիզեան և Անգլիական ճաշակով։

Տարմ, Նաւագատեարներու և Տուժարներու

ԽԻՍՏ ԶԱՓԱԼԻՈՐ ԳԻՆԵՐ

17, Գալաթասարայ խան, Ֆրանկոց Բաղ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԿԴ. ՏԱՐԻ

Թիւ 21 — 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1894

ՌՈՒՍՔ

Ծ Ք

Ռուսիոյ ազնուապետութիւնն առաջնակարգ դիրք մը կը վայելէ ընդհանրապէս բոլոր երկիրին մէջ։ Ունի այն վեց հարիւր յիսուն հազար ազնուական, առանց հաշուելու երեք հարիւր յիսուն հազար ազնուականներն որոց տիտղոսները ժառանգական չեն։ Այս դասակարգին մէջ օտար ծագում ունեցող չատեր կան։ Ռուսիոյ ընկերային օրինադիրն չորս կարգեր կ'ճանչէ (soslavia) այսինքն՝ ազնուականներ, քահանաներ, քաղքցիներ և գիւղացիներ։ Այս կարգերն իրարմէ կ'տարբերին իրենց պաշտաման բնութեամբ։ Մէն մի կարգ՝ իր արտօնութեանց նկատմամբ, Ձարէն կախում ունի, ուստի ղի կոյսը բացարձակ իշխանութիւն ունի իր հպատակներուն կացութիւնը փո-

խել և բարձր աստիճանէ ստորին աստիճանի իջեցնել։ Այս կարգերէն և ոչ մին կ'վայելէ պատմական, քաղաքական կամ ընկերային անհատականութիւն մը։ Ռուս աշնուապետութիւնը քաղաքական նշանակութենէ զուրկ է և չէ կարող պարծիլ, ինչպես երբեմն ֆրանսականն, ասպետական ձրիոյ վրայ։ Ան այժմ զուրկ է կարևոր դասակարգութենէ մը՝ հասարակային կենաց մէջ ո և է դեր կատարելու։ Բոլոր ռուս աշնուականները կ'փափաքին որ պօյարներէ սերած համարուին, այս միակ պատճառաւ որ ախորժելի է այս համարումն, որով և ընկերային դերակշիռ կացութիւն մը կ'ստացուի։ Ընկից աւելի բարձր չէրներ իրենց վառասիրական տենչն։ Պօյարները՝ ինչպէս արևմտեան աւատական կալուածատէրներ, այն մարդերուն սերունդն են որ երբեմն վճհապետին բանակը կ'կազմէին։ Ռուս աշնուապետութեան անդամները մեծագոյն մասամբ պահած են իրենց տերն արքունիքն, այնպէս որ կարելի է ցարդ գտնել պատմական հին անուններ։ Միւս կողմէ՝ բարձր պաշտօնները կ'տրուին ոչ այնքան հնաղարմ որքան քաջակրթի անձերու։ Այս է պատճառն որ նորադոյն այլ լուսամիտ աշնուականներ աւելի մեծ հռչակ կ'վայելեն քան թէ հիները։ Թէ արական և թէ իգական սեռը ծնողաց տիտղոններու ժառանգորդ կրնան լինիլ։ Բարձրամիտ է և երբեմն անհամբոյր ռուս աշնուապետականն, և կարելի չէ անոր չըջանակը մոնել, եթէ մարդ բարեկրթութեամբ լաւ յարաբերութիւններ չունենայ։ Ռուսաք շատ քիչ անգամ կ'թողուն իրենց տիտղոններն, որով միշտ կ'պարծին։ Ազգատոհմ և հարուստ օտարի մէջ ամուսնութիւնն ամօթալի միութիւն մը կ'նկատուի և այսպիսիներ մայրաքաղքի աշնուապետական սրահներու մէջ մուտ չունին։ Դօլգոդոյ, ինչպէս նաև Մէսչէրսքի իշխանն, կրճտոնէն օրագրի սըրնօրէնն, ռուսական բարձր կենաց վրայ շատ ճշդրիտ նըկարագիրներ ունին իրենց վէպերուն մէջ։ Բայց այս ամենն բնածին հպարտութեամբ հանգերձ՝ ռուսական բարձր դասակարգը նուաստացուցիչ չհամարիր աշխա-

տութիւնն, ուսոի՝ երբ հարկ լինի, առանց դժկամակութեան կ'ընդունին ս և է հասարակային պաշտօն։ Կայ ի Բեդրզպուրկ իչիան մ'որ մանրատուները կ'ծառայէ, և չատ տիրողասուր մարդիկ ուսուցիչ, դաստատու, մինչև իսկ դերատան կ'լինին։ Նոյն ընթացքն ունին նաև աղնուականն կիները։

ԳԼ

Կրթութիւնն փափաքը մեծ է ժողովրդեան մէջ, սակայն կրթութեան պաշտօնէին դործը չատ դժուարին ու փափուկ է Ռուսիա, վասն զի՝ երբ մի կողմէ կ'պահանջուի՝ որ ժողովուրդն մուսուրապէս զարդանայ և արդի քաղաքակրթութեան պահանջումներուն համեմատ կրթուի, միւս կողմէ խստիւ կ'արդիլուի աղատական ու յառաջադէմ դաղափարներ ծաւալել ուսանողներու մէջ։ Հետաքրքրաշարժ իրողութիւն մ'է որ կրթութեան և ուսմանց հետամուտ անձեր՝ մեծագոյն մասամբ ազգատ դասակարդէն, թէ կին և թէ այր, կ'կազմուին, ինչպէս դեղացիներու, արհեստաւորներու, խանութպաններու, նախորդ ստրուկներու զաւակներէն։ Այս իրողութեան էական պատճառն այս է որ՝ անձ մ'որ համալսարանական ուսմանց քննութիւնն անցուցած է, կարող է վարչային բարձրագոյն պաշտօնի հասնիլ՝ պալատական պաշտօններէ զատ, որոց միայն աղնուականները իրաւունք ունին, և զոր կրնան ստանալ եթէ համալսարանի երեսն անդամ տեսած չեն։ Սրտաշարժ տեսարան մը կ'ներկայնն այն աղքատիկ ուսանողներն՝ որ ամեն զրկանք, ամեն զոհողութիւն կ'կրեն որպէս զի իրենց ուսմանց ընթացքը աւարտեն։

Թերևս չատեր զարմանան իմանալով՝ որ պահպանողական Ռուսիոյ մէջ կիներն ունին ազատութիւն ամեն կրթական հաստատութեաց մէջ մանել և պատօնութիւն՝ բժշկական ասպարէզն ընտրել, մարդոց պէս։ Ուսանողները պարտաւոր են վճարել այն ուսուցիչներուն որոց դասախօսութեանց կ'հետևին, և այս վարձատրութենէ

դաս՝ ուսուցիչներն տարեկան երկու երեք հազար ռուբլ կ'ընդունին տէրութենէ։

Ի Ռուսիա՝ իգական սեռի կրթութիւնը չատ տարած ուած է, պետութեան ծախքով կ'գաստիարակուին բազմաթիւ օրիորդներ։ Գպրոցներուն մէջ ընդունելութիւնն՝ ծնողաց կարգին և պաշտօնին համեմատ, աստիճանական է, և տղոց մասնաւոր տղիներ՝ ազգատ, այս է քահանայի և քաղքցիի զաւակներու գաստակից չեն լինիր։ Այս գպրոցներու մէջ դասընթացը վեց տարի կ'տևէ, իսկ տրուած ուսմանց ծրագրին, մի քանի բացառութեամբ, համընթաց է տղոց ծրագրին։ Ռուսական կայսրութիւնը քսան ճեմարանական բաժանում ունի։ Հանրային կրթութեան խորհուրդը վեց անձերէ կ'բաղկանայ և իրենց ձեռքէն կ'անցնի սոյն կրթութեան համար յատկացած բոլոր հաստիները։ Ուխտ համալսարան կայ։ Երբ օտարական մը վարձքի ռուսական գպրոցի մը մէջ գաստիճօսել՝ պարտաւոր է կրթական խորհրդէն հրաման առանալ, որ նախ կ'պահանջէ դուման մը վճարումն, և ապա կ'ակսի ընտրելին քննել։ Ոչ ոք կարող է գաստիճօսել առանց վկայագիր մ'ունենալու համալսարանի մը կամ մանկավարժական ուսումնարանի մը կողմէ։ Նոր հաստատուեցան նաև կիրակնօրեայ դպրոցներ և ժողովրդային բանախօսութիւններ քաղաքներու մէջ՝ յօգուտ ժողովրդեան։ Աշակերտները կամաւոր են, միւսներն կառավարութեան կողմէ նպաստ կ'առանան։ Վիճակագրներ ցոյց կ'տան որ եւրոպական ռուսիոյ մէջ բնակիչներու 69 առ 100 գեռ անգիր են, ի բաց առնալ Ֆինլանտիա և Լեհաստան։ Այս վերջնոյն մէջ անուանելու թիւն կ'հասնի 83 առ 100։ Յեղափոխութեան ռուսները մեծ հռչակ ունին երբեմն։ Սակայն այս լեզուագիտութիւնը լոկ բարձր գաստակարգին մէջ կ'տեսնուի, և Ռուս գպրոցներու արգիւնքը չէ, ուր օտար լեզուները լաւ չեն աւանդուիր, այլ մասնաւոր անձին կրթութեան։ Ռուսերէնն տէրութեան տհմանէն դուրս չխօսուելով՝ ունեն, որ անձեր՝ որ արևմտեան ժողովրդոց հետ յաշաբերութիւն կ'ուզեն հաստատել, կ'ջա-

նան օտար լեզու սորվիլը Ռուս ընտանեաց մէջ սահպ ծըրանաերէնը միայն կ'խօսուի, իսկ Ռուսերէնն սպասաւորներու հետ։ Ի Ռուսիա՝ կրօնական դաստիարակութեան ընկերակցութիւններ չկան։ Կրօնը կ'ուսանդուի տունն կամ դպրոցը քահանաներու ձեռամբ։ Ժառանգաւորաց դպրոցներ կոչուած հաստատութիւնները միայն քահանաներու և քահանայացուներու համար են։ Ռուսիոյ երկսեռ մանկունք լաւ աշակերտներ են, վասն զի եռանդագին կ'աշխատին, իրենք մեծաւորական հետապրպրութիւն ունենալով, որ կ'դրդէ ուսմանց և գիտութեան։

❧

Ա-ԵԼԸՐԴԱՊԱՇՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ընդհանրապէս կ'տիրէ Ռուս ժողովրդին մէջ, որ իր տան անձուկ շրջանէն անդին չանցնիր։ Ա-ԵԼԸՐԴԱՊԱՇՏԱԿԱՆ հաւատալիք յատկապէս անմշակ մնաց մէջ ճարակ կ'գտանէն, հաւատալիք՝ որոց համանմանը կայ և ուրիշ երկիրներ մեծ մասամբ, ինչպէս չար աչքը, սեղանի վրայ տասներեք թիւը, չարաշուք օրեր, աղ թափելը, եւն։ Սակայն ռուսերն ունին մի քանի աւելորդապաշտութիւններ որոց ծագումն Սլաւոնական է, և որ կ'ձգտին միտքականութեան մէջ՝ Սլաւեին երազուն, ճակատագրային, թոյլ բնաւորութեան յատկից։ Այնուամենայնիւ տիրական կարծիքն այս է, թէ գիտութիւնն Աստուծոյ թշնամին է, հետապէս և կրօնի։ Այս կերպով կ'բացատրուի թմիչներու դէմ այն ժողովրդային տեսլութիւնն, որ երեան եկաւ վերջին հընաոխոտ ժամանակ։

Ռուսիոյ բարձր դասակարգը շատ կ'կարդայ, ինչ որ գրականութիւն է դվնասաբերապէս ընթերցանութեան նիւթն, թէև ամենքն ֆրանսական և անգլիական վեպերու համաձկիր են։ Գոհնիցի տպագրութեան տրտադրութիւնները շատ կ'ծախսուին ի Ռուսիա։ Մանկանց մէջ գըրական ճաշակը չուտով կ'մշակուի նոյն դասակարգին մէջ, և երբ կարդալու կ'վարժին, ռուսական դասական գրեանց պաշարն անոնց առջև կ'դրուի։ Կան նաև տղոց համար շատ ընտիր թերթեր։

Դժուարին է հաստատել թէ ժողովրդային դրամագիւն մը կ'գանուի ի Ռուսիա, երբ ինկատի առնուի անդրադարձ ամէներու ստուարութիւնը։ կարդ մը սակաւաթիւ մարդիկ, որ դրամէր կ'ըսուին, կրօնային դիրք, այս է սրբոց վարք կ'կարդան։ Ընդհանուր ոգի մտեան ամբոխին՝ սոսկալի, որոտալի և արիւնալի վէպեր քնաւ չեն սիրեր։ Անոնք կ'սիրեն դիւցազնական, աւանդական և առասպելական պրոյցներ։ Վերջին ժամանակներս՝ բաւական դասակարգի մարդիկ սկսան ժողովրդեան համար դիրքեր հրատարակել, որոց մէջ կ'ճառեն ուսումնասիրեան կարևոր դէպքերու, գրագէտներու կենաց և անուանի մարդոց վրայ։ Քաղաքներու մէջ բանախօսութիւններ՝ յօդուտ դպրոցներու և ազգատներու, կրթութիւնը ծաւալելու կ'օգնեն, սակայն գիւղային շրջանակներու մէջ ժողովուրդը դեռ շատ տգէտ է։

Դօլոտոյ կոմսին միջոցաւ հիմնուած ընկերութիւն մը կայ (Բոպէչնի) ժողովրդական անուամբ, որուն նպատակն է լաւ դիրքեր տարածել անհմակ ժողովրդեան մէջ։

ՄՈՒԲ ՕՐԵՐ

ԱՊԻՐԱՑԻ ՄԸ ՀԱՐՈՒՍՏԸ (Շար.)

— Ես մի քանի ամէն ի վեր այս կողմերը կ'բնակիմ։

— Ա՛յս կողմերը. շրջակա՛յքը։

— Այո՛։ Շատ անգամ տեսայ քեզ։ Իմ բնակած տունս ասկից չուրջ երեք մղոն հեռի է։ Գիտէի որ՝ ի հարկ ն՝ կարող էի դրացի բարեկամի մը օգնութեան դիմել և ասկէ երջանիկ էի։

Վարսինիկի ձեռքը սեղմեցի։

— Շարունակէ — ըսի կերկեր ձայնով մը։

— Նա այս կողմերը գրկեց դիս — ձանձրացած էր իմէն։ Որդի մը պիտի ունենայի։ Իր ճամբուն վրայ . . . խոչնդոտ մ'էի։

Անկարագրելի էր երբ Վարսենիկ կ'խօսէր, իր արտասուհոտ շեշտը։

— Վարսենի՛կ, Վարսենի՛կ — հեծեծեցի — միթէ ա՞յնքան վար, վար իջար որ իր հրամանը կատարելու չափ նուաստացար։

Վարսենիկ թևից վրայ դրաւ իր ձեռքը։

— Սպասէ՛, դեռ լսելիք ունիմ — ըսաւ նէ։ — Մտիկ ըրէ։ Իրարմէ բաժնուելէ առաջ՝ զարկաւ դիս . . . այո՛ զարկաւ։ Անիծեց ու զարկաւ դիս։ Պ. Նորթհ, միմէ երբէք առած ես մարդ մը։

Թևերս տարածեցի—զայրագին։ Սիրտս լիէր դառնութեամբ և կատաղութեամբ։

— Եւ դո՛ւ, Վարսենիկ, այս մարդուն համառուհին եղար քան թէ իմ կինս — հառաչեցի։ Ոչ իմ սէրս և ոչ իր վիշտն կարող եղան արդիլել դիս այս միակ յանդիմանութիւնն ար-տասանելու։

Վարսենիկ տեղէն ցատկեց ոտք ելաւ։

— Դո՛ւ — դոչեց նէ — դու կ'խորհիս . . . դու կ'երևակայես . . . ո՞հ, կարդա՛։ Այս առտու միայն իմացայ այդ բանն։

— Նամակ մը նետեց իմ առջև . . . զզուանօք նետեց այդ նամակն, և կարծես թէ թունաւոր սողուն մ'էր որ իր ձեռքէն կ'սահէր։ Բացի զայն մեքենաբար։

— Այո՛ — ըսաւ նէ — իրաւունք ունիմ խորհելու որ այս-քան վար իջայ, այնքան վար որ յանձն առի դնալ ուր որ նա կ'յղէր դիս։ Այնքան վար՝ որ իր վատ վարմունքին պիտի ներէի . . . պիտի ներէի իսկ . . . տաւած հարուածին։ Եւ ինչո՞ւ, վասն զի՝ մինչև այս առաւօտ նա իմ ամուսինս էր։ Կարդա՛ նամակը։ Պ. Նորթհ, միմէ երբէք առա՞ծ ես մարդ մը։»

Գիրը կարդալէն առաջ՝ իր վրայ ակնարկ մը նետեցի մտա-յոյզ։ Վարսենիկ տենդային յուզմունքեամբ կ'խօսէր։ Խօսքերն անհնարին արագութեամբ իրարու ետև կ'արտասանէր։ Բայց ո՞վ կրնար զարմանալ կնկան մը սրտմտութեան վրայ՝ որ ծա-նրը անիրաւութեան մը զոհ եղած էր։ Իմ նայուածքիս ներքև հանդարտ դիրք մ'առաւ։

— Կարդա՛, կ'աղաչեմ, կարդա — ըսաւ նէ։ — Ա՛հ, Տէր Աս-տուած, արդարև չատ վար ընկայ, այլ ոչ կարծածիդ չափ վար։

Վարսենիկ ձեռքը ծածկեց երեսն՝ երբ ես դիրը բացի ու կարդացի։ Հարիզն գրուած էր այս ոճով.

«Քանի որ անհնար կ'երևի ինձ գործը գաղտնի պահել, կարծեմ թէ լաւ ևս է վերջ տալ դաւեչտին։ Իմ միաքս որոշա-կի յայտնելու պարզագոյն միջոցն է ըսել քեզ, թէ՝ երբ հետդ ամուսնացայ՝ կին մ'ունէի որ կենդանի էր։ Անկէ ի վեր այդ կինը մեռած է, և կ'համարձակիմ յարել որ՝ եթէ միասին լա-ւագոյն կերպով ապրելու յաջողէինք, պիտի խնդրէի քեզմէ որ անգամ մ'ևս ամուսնական արարողութենէ անցնինք։ Սակայն, իրաց ներկայ վիճակը կ'պահանջէ որ այդ վիճակին մէջ մնամ։ Անշուշտ զոհաբերութիւն մ'է քեզ համար դիտնալ որ բարո-յապէս անպարտ ես։

«Եթէ՝ իրրև զդայուն օրիորդ, այդ վիճակին համակերպիս, պատրաստ եմ վերադարձնելն վարուիլ և դրամական խնդրոյ

մէջ արժանը կատարել։ Բանի որ չեմ ախորժիր երբէք անկատար թողուլ գործ մը, և երկրորդ անձի մը միջնորդութեան չանձնել փափուկ բանակցութիւններ, Անգլիա պիտի վերադառնամ և քեզ պիտի տեսնեմ։ Ըսածին պիտի հաւանիմ չարքաշութեանդ իրիկուն։ Չարկ չկայ կայարանը կառք դրկել ինծ առնելու համար, լաւ ես ունիմ քալել։»

Այս նամակն սարսափազդու չէր։ Բանի կ'կարդար պարունակ՝ աւելի կ'ուզեր, սակայն՝ իմ կատաղութեանս հակառակ՝ երբեմն դառն զուարճութիւն մը կ'զգայի նկատելով նամակագրին աքանչելի չհակասութիւնը։ Ահա մարդ մ'որ, ուխտադրուժ, չարաբաստիկ հարուածի մը կուտայ երբեմն սիրած կնկան։ . . հարուած մ'որ այդ կինն գեռեվին կ'տապալէ կ'ձգէ։ Իր յաւուրս խոստովանութեամբ՝ այդ մարդն անգգամ մը, երկիրն մ'է, և սակայն կ'համարձակի պաղ արեամբ խօսիլ դրամական կարգադրութեանց վրայ, մինչև իսկ մանր լուրեր տալ իր մօտալուտ այցելութեան վրայ։ Անտարակոյս անամօթ, անխիղճ արարած մ'է։ բոլորովին անարժան ապիրատ մը։

Նամակը ծալեցի և ծոցս դրի։ Փափաքս էր պահել զայն, որպէս զի կրկին ու կրկին կարդամ յաջորդ քսան և չորս ժամուն մէջ։ Բանի երկար պիտի թուէին ինձ այդ ժամերը։ Այդ նամակը պիտի օդնէր ինձ չուռուվ անցնելու։ Վարսենիկ իմ պիտի տուաւ որ պահեմ զայն։ Անշարժ նստած էր, կրակը նայելով արտմադին։

— Մի՞թէ դիտէ՞ր այս մարդուն բուն անունն ու ծիտաղոսը — հարցուցի։

— Ես վաղուց դիտէի Ա՞հ, ահա իմ սխալմունքս, Պ. Նորթհ։ Թերևս իր ասաիճանն, իր հարստութիւնն պիտ գլխէ հանեցին. և, Պ. Նորթհ, այն ժամանակ կ'սիրէի զինք։»

Ո՜հ, ինչ ողբալի ցաւ մ'էր որ այս վերջին խօսքովը կ'արտայայտէր Վարսենիկ Ակնարերս կրճտեցի, և զգացի որ քան աչքն աւելի զօրաւոր զղացում մը կար։

— Այդ մարդն ես վաղը պիտի տեսնեմ — ըսի խրովի մեղմօրէն։

— Բայց մանկան մը վրայ չխօսեցա՞ր — ըսի, Վարսենիկին դառնալով։

— Մեռաւ . . . — այո՛, մեռաւ այդ մանկիկը գոչեց նէ վայրագ ծիծաղով մը։ — Տասնըհինգ օր կայ որ մեռաւ . . . մեռաւ։ Իմ վիլլաս այն տանն. իմ ուրախութիւնս այսօր։ Տե՛ս, աւազի մէջ եմ. վազն պիտի հանեմ սևերը։ Ինչ հարկ ողբալ ու սգալ բարերազդ դէպքի մը համար։ Ո՛չ, վազը պիտի խոզուտ այս սև լաթերս։

Վերսին սկսաւ պայրանալ, Վարսենիկ։ Առաջուան պէս տենդային արագութեամբ կ'արտասանէր բառերը։ Ձեռացս մէջ տար իր մեռքերը, որ նոյն պահուն կ'սարկին։

— Վարսենի՛կ, սիրական Վարսենիկ, հանդարտէ։ Այլ ևս չպիտի տեսնես այն մարդը։

— Ո՛չ, այլ ևս չպիտի տեսնեմ։ Ահա անոր տեսութենէն ա-զատելու համար է որ քեզ եկայ։ Բնաւ իրաւունք չունիմ քեզմէ օգնութիւն խնդրել, բայց խոստումդ միտքս եկաւ այս թշուա-ռութեանս մէջ։ Լոկ բարեկամ մը կարծրագ էի դիմել։ Օգնէ ինձ, վասիլ ևս կ՛ապաւինիմ քեզ, ինչպէս քոյր մ՛իր եղբօր։

— Ինչպէս քոյր մ՛իր եղբօր — հառաչեցի։ — Կ՛ընդունիմ ա-ւանդն — յարեցի՝ իր սպիտակ ճակտին վրայ չրթունքս դրոշ-մելով ակնածութեամբ, սրտովին ուխտ ընելով կեանքս այդ եղկելի էակին նուիրելու։

— Մինչ հիմակ հոս չպիտի մնաս — հարցուցի։

— Ո՛չ, պիտի վերադառնամ։ Վաղը պիտի գամ . . . այո՛, վաղը։ Վասիլ, իմ եղբայրս, պիտի տանիս դիս այս կողմերէն հեռու . . . շատ հեռու պիտի տանիս։

— Ուր որ կամիս։ Ամեն երկիր միևնոյն է այժմ ինձ համար։

Վարսենիկ իրաւունք, եղբօր մ՛իրաւունքը տուած էր ինձ, որպէս զի իր և դինք անարգող ապիրատին մէջ պաշտպան կանգնիմ։ Ո՛րքան անհամբեր էի տեսնել այն վայրկեանն որ մեզ դէմ առ դէմ պիտի բերէր։

Վարսենիկ ուրբ ելաւ — պէտք է որ մեկնիմ — ըսաւ նէ։

Խնդրեցի որ քիչ մը սնուցանք և դինի առնու — . նէ ամեն բան մերժեց։ Միայն թոյլ տուաւ որ մինչև տունն իրեն ընկե-րանամ։ Իր ներս մտած դռնէն դուրս ելանք, միասին ձիենա-վայր ճանբան բռնեցինք, նէ թևս մտաւ և դէպ իր բնակարանն դիմեցինք։

Ճամբան հարցուցի Վարսենկան թէ՝ որո՞ւ հետ կ՛բնակէր։ Նէ ըսաւ ինձ թէ՝ իր տուներներն են այրի տիկին մը վիլըն անուն, և երկու զաւակները։ Սըր Մէրվին Ֆէրրանտի հրամա-նով՝ անոնց մօտ գացեր էր։ Տիկին Վիլսըն, Ֆէրրանտի խօսքին նայելով՝ հեռաւոր մի ազգականն է եղեր և այդ կնկան հետ կարևոր կարգադրութիւններ ըրած էր որպէս զի Վարսենիկի վրայ հոգ տանի անհանգստութեան ժամանակ։

Այդ կարգադրութիւնն ևս այն մարդուն զգուելի նկատ-նութեան մի նոր ապացոյցն էր։ Ինչ աներեսութիւն էր իր մի ազգականին մօտ յղել կին մ՛որ միամտաբար կ՛կարծէր թէ օ-րինաւոր ամուսին մ՛է։ Ո՞հ, պիտի գայ անշուշտ դատաստանի օրն և իրմէ լրուի համար պիտի պահանջեմ։

— Ի՞նչ անուամբ կ՛ճանչեն քեզ այն տան մէջ — հարցուցի։

— Նա ապսպրեց որ իր սուտ անուամբ կոչուիմ, քանի որ իրեն ծանօթ պատճառներով կ՛փափաքէր այդ ստանունը պա-հել։ Բայց ես իմ գաղտնապահութեանն խոստումս դժեցի, վասն զի՝ ի՞նչ պէտք ունէի՝ Սըր Մէրվին Ֆէրրանտի խնդրոյն վրայ՝ օտարոտի տուն մը բնակիլ օտարազգի անձերու հետ, եթէ այս ընթացքս արգելացնող պատճառ մը ցոյց չտայի։ Ուստի՝ ամեն բան յայտնեցի Տիկին Վիլսընի։

— Միթէ հաւատա՞ց քեզ։

— Նէ պարտաւոր էր հաւատալ ինձ։ Բնաւ չէի ուզեր որ ա-ժենաթեթեւ կասկած մ՚ունենայ իմ խոստովանութեանս վրայ։ Իմ ամուսնութեան պայմանագիրը անոր ցոյց տուի։ Ինչ կարե-ծիք որ ունէր առաջ, փոյթս չէ, քանի որ վերջին տեսաւ որ ես անոր կինն էի։ Տիկին Վիլսընէն զատ ոչ ոք պիտի այդ բանն ու անոր առջեւ Տիկին Ֆէրրանտ եմ։ Ինքն ալ՝ ինձ պէս, չէր կրնար երեւակայել թէ մինչեւ ուր կրնայ հասնիլ մարդու մ՚ա-նընդդիմութիւնը։ Ա՜խ, վասիլ, վասիլ, ինչո՞ւ համար այդպիսի մարդիկ կ՚ապրին աշխարհիս վրայ։

Առաջին անգամն էր որ վարսենիկ բոլորովին արտաբերակ ու վհատ երեւցաւ ինձ։ Մինչեւ հիմակ իր բնաւորութեան էական յատկանիշն էր արհամարհանք և զայրոյթ։ Իսկ նոյն պահուն՝ խորին միշտ մ՚ամեն ուրիշ զգացում սրտէն կ՚վանէր։ Հեռա-ծանքն իր հոգին կ՚խորտակէր։ Ջանացի անդորրել . . . սիրտս իր կսկիծը։ Ափսո՜ս, գրեթէ անկարող էի բան մ՚ըսել և ընել իրր գարմանս։ Ծանր և յուսահատ կ՚նայէր թեւիս վրայ, և բաւական ժամանակ լուռ ու մունջ մեր ճամբան կ՚շարունա-կէինք։ Վերջապէս ըսաւ ինձ որ իր տան մօտ կ՚գտնուինք։

— Մորիկ ըրէ, վարսենիկ —ըսի։ — Տունը պիտի մտնեմ հե-տզդ, և այն տնահիւց կինդ պիտի տեսնեմ։ Պիտի ըսեմ այդ կնկան թէ ես քու եղբայրդ եմ, թէ մօտ օրերս իմացած եմ որ ամուսինդ անարգարար քեզ լքեր է, և թէ հիմակ, քու հաւա-նութեամբ, որոշած եմ քեզ առնուլ տանիլ իմ հետս։ Այդ կի-նըն հաւատա ընծայէ թէ ոչ մեր ազգականութեան, բնաւ փոյթս չէ։ Այնպէս կարծեմ որ անակնկդ քալ գիտէ թէ այն մարդը վաղը պիտի գայ։ Քանի որ անգթօրէն քեզ երեսի վրայ թողուց ամուսինդ, տիկին Վիլսընը չպիտի զարմանայ անշուշտ տեսնելով այդ մարդէն խոյս տալու փափաքդ։

Խօսքս կարեցի։ Վարսենիկ գլուխը ծռեց՝ իրր թէ կ՚հաւա-նէր այս կարգադրութեանս։

— Վաղն —շարայարեցի —վաղն այն թշուառական մարդն մեր ծծած օդը թունաւորելու աստ չեկած պիտի գամ քեզ առնելու։ Առտու կանուխ՝ սպասաւորս պիտի յղեմ տրպէս զի անտուկդ առնէ մեզ բերէ։ Տիկին Վիլսընն կարող է թէ գիս և թէ իմ սպասաւորս տեսնել։ Հոգ չէ։ Ծածուկ բան մը չունինք։ Աղատ ես գալ ու դնալ։ Վախնալիք բան մը չունիս։ Հինգշաբ-թի առտու այս տեղէն պիտի հեռանանք երթանք։

— Այո՛, —ըսաւ վարսենիկ՝ մտախոհ— վաղը պիտի թողում այս վայրս . . . քեզի պիտի գամ. բայց միևնոյն պիտի գամ. թերևս երեկոյին, երբ ոչ ոք պիտի իմանայ թէ ուր գացած եմ։

— Բայց միթէ լաւ ևս չիներ՞, որ բացէ իրաց ես անմիջա-պէս առնեմ քեզ լոյս աչքով՝ ինչպէս եղբայր մը կ՚առնէ կը տանի քոյր մը։

— Ո՛չ. ես պիտի գամ քեզ։ Կարող ես, յուսամ, սպասել, վասիլ։ Բան մը կայ զոր պարտիմ նախ ընել. բան մ՚որ վաղը

պիտի կատարուի. բան մ՚որ պիտի ըսուի. անձ մ՚որու հետ պիտի տեսնուիմ. ի՞նչ բան է, ո՞վ է. չեմ՝ կարող յիշել։

Վարսենիկ իր ալ ձեռքը ճակտին վրայ դրաւ։ Կնգուղն փոքըր ինչ եաւս նեռնց և սիրուհուին հարաչ մը հանեց երբ կծու օդը գգուեց իր երեսը։ Խեղճ ապչիկ. այն օրուան իր բոլոր կըրած տառապանքէն եւս՝ [զարմանք չէ եթէ չէր կարող յիշել այն մանր մունր և անոտի կարգադրութիւնները զոր պիտի ընէր ինձ միանալէն առաջ։ Ինուենն և իմ համակրութեան և պաշտպանութեան ստուգութիւնն անտարակոյս իր թափառուն] յիշողութիւնը պիտի վերահաստատէին։

Սակայն, որքան որ ստէպ պնդեցի որ իր դիտաւորութիւնը փոխէ, անդրդուելի մնաց և ուզեց որ միայնակ դայ գիս գտնէ տունս։ Վերջապէս՝ ակամայ ստիպուեցայ հաւանիլ, թէև միտքըս հաստատ դրած էի նոյն գիշեր սիկին Վիլսընը տեսնել։ Ասոր երբ հասանք տունն Վարսենիկ հետ ներս մտայ։ Ապա յայտնեցի Վարսենիկի որ հարկ չկար իրեն համար ներկայ գտնուիլ Տիկին Վիլսընի հետ ունենալիք տեսակցութեանս. Քըլուտա կինն անչափ յոգնած կ՚երեւէր և իմ յորդորս մտիկ ընելով չիտակ իր սենեակը քաշուեցաւ հանգչելու համար։ Իսկ ես նստայ և Տիկին Վիլսընի գալստեան սպասեցի։ Քիչ մ՚ետք նէ երեցաւ։

Շուրջ երսունհինգ տարեկան կին մ՚էր Վիլսընն, լաւ այլ պարզ հագուածծ։ Հետաքրքիր ակնարկ մը նետելով իր վրայ, դիտեցի որ, երբ դեռ ևս նորատի, անշուշտ կերպ մը գեղեցկութեան տիպարի մը համեմատ՝ չատ գեղատեսիլ եղած պիտի լինէր։ Դժբաղդօրէն՝ այս կնկան կերպարանն ունէր արծուային կերտուածք մ՚որ ընդհանրապէս ասոր նմաններն սուր, կրտած, վախտ մէկ մը կ՚առնուն՝ երբ երիտասարդական ծաղիկը կ՚թոռմի և նիհարութիւնը կ՚ակսի։ Հետևապէս՝ այս կնկան չնորհներն ինչ որ էին, այժմ չէր կարող պարծիլ որ չնորհալի կին մ՚էր։ Իր բերնին շուրջն ու ճակտին վրայ կային գծեր որ կ՚մատնէին իր տառապանքն, և ինչպէս որ նկատեցի, հանդարտ, համբերատար հոգւոյ տառապանքը չէին, որ ստէպ դէմքին վրայ անուշ և տրտում հով մը կը թողուն, այլ վայրագ, ըմբոստ, բզռնգոսիկ տառապանք մ՚որ նորատի սիրտ մը՝ ժամանակէն առաջ, ծերութեան կ՚մատնէն։

Երբ սիկին Վիլսըն ներս մանելով խոնարհութիւն մ՚ըրաւ՝ իսկոյն դիտեցի իր դէմքին վրայ ակներև զարմանք մը յանկարծ օտարական այցելուի մ՚առջև գտնուելուն։ Ներում խնդրեցի այս տարաժամ այցելութեանս համար, և ապաշխութեանի անոր պատճառը բացատրել։ Նէ քաղաքավարական գառնութեամբ մտիկ ըրաւ։ Ամենևին դիտողութիւն մը չարտասանեց՝ երբ ես գանիցս կրկնեցի թէ Տիկին [Ֆէրրանս իմ քոյրս է։ Ինքնայայտ էր ինչպէս Վարսենիկ արդէն ըսեր էր, որ Տիկին Վիլսըն սխալանութեան վրայ կասկած չունէր։ Բայէ ի բաց ղ առաջարանեցի Սըր Մէրվին Ֆէրրանտի ան-

դուքս վարմունքն և կնոջը եպերելի լքումը։ Իմ ունկնդիրս ուսերը ցնցեց և այս չարժման նշանակութիւնը այս էր թէ՝ որքան որ ընտանեկան վէճերու վրայ կ'ցաւէր, իր դիտանալիք բաները չէին։ Բոլորովին անտարբեր կ'երևէր այս խնդրոյն, սակայն կասկած մը թէ այդ կինն դեր մը կ'կատարէր դործին մէջ, մի քանի անդամ միտքէս անցաւ։

Երբ ըսի թէ Տիկին Ֆէրրանա մտադիր էր վաղն իմ պալատականութեանս ներքև մտնել, Տիկին Վիլսըն պարզապէս խոնարհեցաւ։ Երբ ըսի որ հաւանօրէն Անգլիայէն ելնելով՝ եւրոպական քաղաքները պիտի ուղևորինք, նէ դիտել տուաւ որ իմ քրոջս առողջութիւնը մեծապէս պիտի օդտի այդ ուղևորութենէ։

— Կարող եմ յայտնել — յարեց նէ՝ առաջին անդամ այս խօսակցութեան ուղղակի մասնակից լինելով — թէ ձեր քրոջ առողջութիւնը փափաքելի վիճակի մէջ չէ։ Այս վերջին օրերս՝ կ'մտածէի բերել տալ բժիշկը որ դինք ծննդաբերութեան առթիւ խնամէ։ Ախորոյ չարաթէ ի վեր չէ եկած մեզ։ Ցիշեցուցի վարսենիկին այս կէս օրէն ետք, բայց կ'երևի թէ բնաւ չտարժէր այդ մարդէն, ուստի բացէ ի բաց մերժեց զանի տեսնելու։ Նպատակս ձեզ անհանդիստ ընել չէ . . . այլ միայն այս կէտը ձեր ուշադրութեան յանձնել, անշուշտ իր եղբայրն պէտք եղած հոգը պիտի տանի։

Տիկին Վիլսըն այնպիսի որոշ կերպով չեչաեց եղբօրը բառն, որ չէի սխալած մտածելով թէ՝ այդ կինը կ'լեղդէր և թէ բնաւ չէր հաւատար իմ կարծեցեալ եղբայրութեանս։ Սակայն այդ բանը ամենևին կարևորութիւն չունէր ինձ համար։

— Ես ինքս բժիշկ եմ, Իր առողջութիւնն իմ հոգս պիտի լինի — ըսի — և ապա տաք ելայ և հարցուցի։

— Արդեօք Սըր Մէրվին Ֆէրրանի հետ ազդականութիւն ունի՞ք, տիկին Վիլսըն։

Այս հարցմանս վրայ՝ ինձ արագ ակնարկ մը նետեց որ կըրնար շատ բան նշանակել։ — Ներեցէք ծանօթ ենք — ըսաւ նէ անհոգութեամբ մը։

— Անշուշտ կ'զարմանաք որ այսպիսի ժամանակ մ'իր կինը ճամբեց։

— Ես սովոր չեմ զարմանալ Սըր Մէրվինի գործերու վրայ։ Նա դրեց ինձ թէ՝ դիտնալով իմ անձուկ վիճակս, տիկին մը կը յանձնարարէր ինձ որպէս դի մի քանի ամիս հետս բնակի։ Երբ իմացայ որ այդ կինն իր ամուսինն էր, կ'կռահուվանիմ որ բուռ աական զարմացայ։

Տիկին Վիլսըն այնպիսի չեչտով արտասանեց իր մի քանի խօսքերն որ իսկոյն հասկցայ իր բոլոր զարմացման չարժառիթը, որ էր Վարսենիկի ամուսնութիւնն այն սրիկային հետ։ Վաչ դիտեցի թէ՝ Տիկին Վիլսըն լիապէս կ'ճանչէր Սըր Մէրվինը, և թէ բան մ'ինձ կ'ըսէր որ անոր հետ ունեցած յարաբերութիւնն քննութեան բովէն չէր կրնար անցնիլ։

Վերջապէս՝ գիշեր բարի ըսի այդ կնկան և իմ հիւղակս դարձայ այնպիսի սրտով մ՚որու մէջ վիշտ, դուխ, սէր, ատելութիւն, խանդութիւն՝ թեւակռիւ, յոյս, խաւարն ու խաւարն կ՚մաքառէին։

ՀԱԼՔԻ

ՅՈՒՆԱՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴՊՐՈՑՆ

Աստուածաբանութեան դպրոցն ի Հալքի՝ կղզւոյն հիւսիսակողմն ձգուած լերան մի վերայ՝ արևելէ — արևմուտս քառակուսի ընդարձակ տարածութեան մի վերայ կը բարձրանայ։ Անթիկօնի և Ռւօթիի հայող իւր լեռնավայրերուն վրայ մայրիներու անտառներ շղթայ կը բոլորեն, վճիտ օդ մը հոն միշտ անուշ բուրմունքով կը լեցնէ մթնոլորտն, զմայլելի տեսարան մը հոն կը պարզուի ամենուն աչաց։ Դպրոցին շէնքն իր մեծութեամբն և ճարտարապետական գեղեցկութեամբն Հալքիի փառաւոր յիշատակներէն մին եղած պիտի լիներ եթէ 1894 Յունիս 28 ի երկրաշարժն հիմն ի վեր չի դար տապալել Հալքիի ժողովրդեան և Ցոյն կրօնաւորութեան ամենէն սիրելի այս մեկ վայրն։

Յունիս 28 ի առաւօտուն ո՞վ կարող էր գիտնալ թէ կէսօրին՝ ամէն ինչ պիտի ոչնչանար այդ յիշատակաց արժանի տեղւոյն վրայ։ Միաբաններն ո՞վ գիտէ քանիներ նստած իրենց մայրիներու բարձունքին վրայ, առաւաւտուն՝ ո՞վ գիտէ քանի՞ մեծ հրապոյրներով կ՚օրհնէին Աբարիչն և կը ողջունէին ծովն և զԱնթիկօն և զՌւօթի։ Այդ ամենը ո՞չ։ կը փշրուին Յունիս 28 ի կէսօրին։ Աբևն իր զԱնթիկն հասած ժամուն՝ երկրի խորերէն հազարաւոր մռնչիւններու կողկողանքին նման ձայն մը մեկնիմեկ Հալքիի ծովն, լեռներն և անտառներն կը թնդուէ. ակնթարթի մը մէջ ցնցումն իր ծայրագոյն զօրութիւնն կ՚ստանայ և աւերմունքն կ՚սկսի։

Միաբան, կղերական և դպրոցականներն այդ պահուն ճաշարանը կը գտնուին որ դպրոցին հարաւակողմն մանաւանդ շէնք մի է։ Մեծ կ՚ըլլայ հոն սարսափն ահաւոր վայրկեանին։ Ամէն ոք զարհուրագին դուռս կը նետուի երբ ճաշասրահին առաստաղն կը կործանի. ամէն ոք գիրար փոշինեռու թաթառ մը հողմին և երկրաշարժին հետ գրկուած լեռն, դպրոցն, եկեղեցին կը ծածկէ, մեծ շէնքին բաւիղներուն մէջ գտնուող սպասաւորներն իրենց գլխուն վրայ կայծակներու տարափ մը կը կարծեն ունենալ երբ շէնքերու ճակատներէն կ՚սկսին թափիլ անհամար քարերու կտորներն, երբ նրբադաւիթներու օրմերն կ՚սկսին բաժնուիլ իրարմէ, երբ անդունդն ու պատերն իրենց աչաց առջև կը բացուին ու կը գոցուին։ Հարիւր քառասուն հոգի հոն ողջ ողջ դառն վայրկենին իրենց կործանման վայրն ատոդակօք կը ընտն, հարիւր քառասուն հոգի արտասուօք կը թրջեն անոր բնակարներն, խորանի տեղ վերատակաց կոյտին վրայ խաչի նշանն այդ չափ անձանց մատղանդն երկինք կը բարձրացնէ երբ այլ ևս փոթորիկն ու երկրաշարժն անցած էն։

Երբ սասանմունք և աւերածք կը դադրին և լեռնէն ու ծովէն իրենց կողկողանքն անդադրներու տակ կը թաղէն, միաբաններն, դպրոցականք և կրօնաւոր տէրունք կը համախմբին աւերածին մեծ դրան առաջ։ Հոն վերատեսչին ձայնն տմենքն ալ իրենց անուններովը կը կոչէ և տմենքն ալ արտասուագին երկինք կը բարձրացնեն իրենց թևեր։ Զարհուրելի պիտի լինէր հովիւին՝ եթէ հարիւր ոչխարաց նման ինքնասուներնիը միայն ունենար։ Ուստի, մինչև երկոյ աղօթավայր մը կը դառնայ դպրոցին դրան առաջ այն մեչտանն որ բարձրէն Բեօթիկ և Անթիկօնի կը հայի։ Աշակերտաց ընտանիքներէն քանիներ ստրատփահար և սրտագղրդ հոն կը դիմեն երբ կը լսեն դպրոցին կործանումն, և որչափ սրտակսուր է տեսարանն այն որք իրենց սիրելի հատորներուն պլլուած՝ արտասուաթոր կը շրջեն անոնց, աղատելոց արցունքն նաև անոնց մազերը կը լուանայ։

Սակայն, Չալքիի շրջեստանաց այդ բարձունքն այլևս սոսկալի երևոյթ մ'ունի, շինուած կմախք և ոսկր և յօշոտեալ անդամներն գոգցես ցոյց կուտայ այժմ ճանապարհորդ այցելուին։ այլ ևս աշակերտաց համար տարտարոսի մը խառնարանն է լեռան այն որու վրայ իրենց դպրոցն հաստատուած էր։ Ամէնքն ալ սարսափով կը ձգեն կը հեռանան, աւերակներէն կը փախչին, ուռւական փոթորկէ մի նետուած բեկորներու պէս ծովերէն անդին՝ այլուր՝ արտասահման կը խուսին, Չալքիի շրջենաւներն կղզեցիներու բազմաթիւն մը շարունակ ի կոստանդնուպօլիս կը փոխադրեն, ուր մայիսի 28ի երկրաշարժն մեծամեծ աւերումներով հոն նաև լցուցած էր։

Երկրաշարժէն հինգ օր վերջը՝ կիրակի առաւօտ մ'էր որ այցելեցի Չալքի կղզւոյն Աստուածարանութեան դպրոցն. ծնած օրես ի վեր առաջին անգամն էր որ իշխանաց-կղզիներուն այցելութիւն պիտի տայի, և այն ալ ի՛նչ աղետալի օրերու մէջ, Աստուած իմ։ Իրրև լուսանկարիչ՝ Օպժէքթիվի մէքենայն հետս առնելով նաւակամուրջ ելայ. շրջենաւն մեզ Չալքի բերած էր գիտը դիւղե։ փոքրիկ յոյն տղեկի մը կը յանձնեմ ամփոփեալ պայուսակն և ծովեզերքէն կ'սկսինք դէպ ի Ակի-Թրիատա յառաջանալ, բեկորներու, փլատակաց և աւերածոց մէջտեղերէն։ Ճամբուս վրայ քարուկիր տուն մը կը գտնուէր հարուածեալ այնպէս՝ որպէս թէ կոշնով երկուք բաժնած ըլլային, որուն մէկ մասն փլած և միւս կէս մասն տխուր երևոյթով մի ծովեզրէն մօտ կը բարձրանար։

Տաս վայրկեան կ'ընէր որ յոյն տղեկին հետ կը յառաջանայինք երբ ծովեզրի մի չատ փլիլած տուներու շարքն լինելով սկսանք Ակի-Թրիատայէն բալձունքն ի վեր երթել փոքրիկ մեկ ձիթաստանի մը քալատոշկոճ ղառ ի վայրերէն։ Մայրինարու անտառին մասն որ հասանք տղեկն մատով ցոյց տուաւ ինձ դպրոցին աւերակներն և ինձմէ որ իրեն թոյլ տամ մնալ հոն ծառի մը տակ՝ ուր կուզեր սպասել մինչև իմ վերադարձ։ Սոսկումն ո՞ւրտեղ այս տղեկին նման գանի՛ սիրտեր վեր ի վայր փլուզած էր ահեղ վայրկենին ի վեր։ Պայուսակս կ'առնեմ տղուն ձեռքէն և շտապատնաց մէջէն կը հասնիմ այն տեղն ուր դպրոցին դրակատունն իր կմախացեալ պատերն կ'ամբարձներ, անոր մօտիկ նշխարանին մեծ շէնքն կ'երևնար վերէն ի վար լոյն պատառատածներով ակօսներ յօրինելով շէնքին խարխլեն մինչ կատար, և որու վերնայարկերն մեծ մասամբ քանդուած գետը շուշնէրն աշակերտաց մահճակալներուն փոշոտեալ և ծամածռուտ

երկրներն ամբողջովին գլխիվայր հակառակ, աստղն պատերու լայնարձակ ճեղքուածներ առնելու, քարերու հատորներ իրարմէ բաժնած վերուստ ի վայր կ'երկննային խորդ ու բորդ գիծերով, անդին քարակոյտեր շէնքին հիմերն և ատրնայարդին կը ծածկէին. մէկ կողմէն գերքաուէնն իբր մեկ նոր Ակրօբօլիս՝ ծալլուած կը մնար դէնքը պարփակող քարահատորներով որք դէմի վրայ գետադէզ իրենց հետ կը խոզկին (9000) ինը հազար Գրեանց հաւաքածոյներն, բոլորովին ծածկուած կրային փոշով։ Այս գերքաուէնն պատմաւածին համեմատ կը պարունակէ եղեր մէկ շատ ձեռագիր և մանգաղթի վրայ մատեաններ ճոխ գրուածներով անշուշտ հետզհետէ աւերքարձրուն տակէն պիտի հանուին այդ գանձերն որք գալոցին Հարստութեան մեծ բաժինը կը կազմեին այնչափ տարիներէ ի վեր։

Մի պահ գերքաուան աւերակներուն առջև այն ազետի և ցաւոց զուռ ի վայրին վրայ մի պահ մոռացայ լուսանկարչի պաշտօնն, և սկայ խոկալ անհերևոյթին և երևելիին մէջև բաղաւած թաւտերաբեմն, ուր արարուածներըն բնութիւնն ինք իսկ կը յարդարէ, առաջին և վերջին արարուածներն, որուն մէջ երևելին յայնչևութիւն կը խարտուզի և անհերևոյթն իր յաղթանակաց կատարը նստած դեռ կը ցնծէ անհամար հոգիներու սիրտն շիւղի մը ցօղունն պէս։ Կը մտածէի թէ մեզի անտեսանելի ընդերկրեայ զօրութիւնն այն ինչ փոփոխութիւններով խառնարանը կը կազմակերպէ որոնք են այդ զօրութեան չիլերն, ո՞վ է որ զայն կը ձուլէ, կը հաստատուտորէ, բնութեան մեկ պետքը գոհացնելո՞ համար է այն, և կամ թէ բնութեան հրամանատարին մեկ օրէնքն է այն որ կուգայ լցնել իր պաշտօնն հազար հազար մեռելներու և աւերակներու փոչիները խառնակելով, կը մտածէի և չէի կրնար ստյգ մեկ մեկ գազափարի մը յանգիլ, դի մեծ մտածութեանց բեռան նեղքև իմացականութիւնն ի զո՛ր կը ճգնի ելք մը գտնել, դի Անհունին պէս անհուն են անոնք։

Սակայն աւերակներն ահա մեր ոտքին առջև, քայլ մը անդին, մայրիներ և բլրոյն վրայ, միշտ միևնոյն տխուր երևոյթն ունին, միևնոյն հակապատկերն ամէն դին, միևնոյն մեռելական լռութիւնն կախուած՝ քանդուած պատերու կզակներէն։ Ճանապարհորդն հոս որդորև մի պահ կեանքի պատմուճանը կը թօթափէ, անոր ոչնչութեան և անտուգութեան ծիրանին կ'առնու վրան, աւերակաց կշտին վրայ կը նստի ձեռն ի ծնակատ, և մարդկային կորոզութեան հորիզոնը չափելով, կը գոչէ, — Այս է ուրեմն արարածոց յիշատակերան, փառքն ու վեհանան։ « Այսօր ահաւասիկ պալատներ, տաճարներ, պարիսպ և աշտարակ քաղաք մի կը զարդարեն, վաղն ահաւասիկ գերագոյն զօրութեան մի թոմեն ամէնը կը տապալէ. այսօր ուրախութիւն, կայմանք և պար այս բաղմաշուն տեղերն կը լցնեն, վաղն լռութիւն և գերեզմանական սոսկումն անոնց կը յորդորէ. ամենութիւնք մեռելութիւն, ամենութիւնք ցաւ և վիշտ։ Սոսկալի է այս, Աստուած իմ »։

Աբարչութեանդ ընդարձակածաւալ մեծնոլորտին վրայ ստեղծութեան հիւլեները ստոյգ, Դու ես որ կարգ մը կ'առնուս կը տանիս ամայութեան խաւերու մէջ ապառնի կարգաւորութեան մը շտաւիղն յարդարելու համար, խումբ մը առկախեալ կը թողուս անհունութեան մէջ, և ո՛ գիտէ քանի հազարաւորներ վայրկենէ վայրկեան կը յեղափոխես իմաստութեանդ սահմանած միջոցներովը որք ի մի քան անշուշտ սկիզբն են և վախճան։ Ընդ-

խախտամտելեամբդ է ատ՛յդ , որ կազմակերպուած է տիեզերս ողջոյն , և Յաւիտենականութիւնն անշուշտ պիտի լինի քո մեծ նշանաբանն ։

Գրքատան աւերակներէն ազդին անցնելով արևմուտ երկայնութեան մը վրայ՝ դարձեալ դպրոցին աւերակներն աչքէ կ՛անցնեմ, և դպրոցին շուրջը կատարելով վերակացներու և փոշիներու մէջէն մեծ դրանաւաչէը կը հասնիմ։ Շէնքին ճակատն մեկ ծայրէն մինա՛ւ և է պատառուած չէր ներկայացներ, արտաքին կողմն ոչինչ վնաս կրած կը համարուէր, մինչդեռ ներսն դարձեալ միևնոյն տխուր և ապերասի փլուզումներ ։ Շէնքին դրան առաջ բացարձակ տեղ՝ մի վերայ քանի մի վրաններ դրուած էին, անկողին, սեղան, դրասեղան հոն ցիր և ցան, և սարկաւագ և մի քանի եկեղեցական և սպասաւոր այդ վրաններուն տակ շարժին արհաւիրներովը ղղճայուած՝ հոն սպասասնած կը մնային ։ Մօտերայ ուղղակի վրաններէ միոյն՝ ուր գլխաբաց՝ սիճուակ մը վրայ նստած էր վանականաւոր եկեղեցականն մի կնճիռներով և ցաւօք լեցուն մի դիմաք ։ սա էր վերատեսուչն ։ ողջունեցի, որուն պատասխանեց գլխու մէկ ծանր շարժումով։ ապա հրաւիրեց զիս նստել, վայրկեան մը լռութենէ յետոյ իր ամենառաջինն խօսքն եղաւ դպրոցին աւերակներն։ կարճ խօսեցաւ, սակայն ցաւն ու վրդովմն էր որ թող չէին տար իրեն երկար խօսիլ ; կապարեայ՝ խորհրդաւոր լռութիւն մը այդ մարդուն դէմքին վրայ ի տես կը բերէր անհուն տրտմութեան մ՛և արհաւիրի գալուկն ։ Յաւա՛ղ ես ալ իր հետ, ափսոսացի այդ մեծ շէնքին կործանումն, և կարելի եղած միխիթարութիւնն և յոյսն չզլացայ իրեն մատուցանել ։ Նա տեղեկացուց ինձ թէ երկու տարի առաջ նորոգուած էր դպրոցին շէնքն բազմաթանակ ծախսերով և արդէն շինուածին մի փոքր անկիւնը մնացած մասերուն դեղեցկութիւնն ալ կ՛ապացուցանէր իր ըսածն ։ յարեց նաև թէ ոչինչ պիտի մնար հինէն՝ եթէ նորոգման ձեռք զարնուէր ։ պէտք էր հիմնովին կործանել կանգուն մնացած մասերն ։ այլ հնոյն յիշատակը ծերուկի եկեղեցականին սիրտը կը տոչորէր ։ Ցաւ ի սիրտ յայտնեցի իրեն թէ լուսանկարով կարելի պիտի ըլլայ հնոյն յիշատակը անմահացնել, և թէ չուզելով աւելի տխրութեանց խորը մղել ծերուկի եկեղեցականն ոտք ելայ՝ պատրաստուելու համար գործողութեանց ։ խնդրեցի սակայն առաջնորդ մը իրմէն որ ինձ ներսը ճանապարհն ցոյց պէտք էր տալ ։ Ջոյն տուաւ ամենուն, ոչ ոք համարձակեցաւ քնկերանալ ինձ, իւր սպասաւորն միայն մնացեալ, և խուչ մը կնկելով երկուքս ալ լուսանկարի մեքենաներով ներս մտանք դպրոցի մեծ դռնէն ։

Նախ և առաջ քարաշէն սիւներով գաւիթ մը հոն մեր առջև կը բացուէր, մէջ տեղը ընդարձակ դահլի մը վրայ եկեղեցին իւր պատառեալ որմերով, և անոր երկու կողմն դպրոցն աւերակ ։ Սարսուռն դիս պատեց երբ գլուխս վեր առի գաւիթին վրայ, առաստաղներն բացուած էին և վայրկենէ վայրկեան քարերու հատորներ պզտիկ դնդմանն մը կ՛ապատէին գլուխնուս վրայ իյնալու ։ Գաւիթէն շուտ յառաջ անցանք, եկեղեցիին շուրջը կատարելինք, լուռն հետաքրքրութեամբ մղեալ աւերակէ աւերակ ահաւոր դիրքեր կ՛տանէի տեսերատնելու, սակայն գրչատան նեսէ պատերն արգելք կը լինէին մեքենային ։ Սպասաւորն մի պահ ինձ հետ իմ չիմնուէս վարանեցաւ, և պատուած մնացինք երկուքս միասին գրչատան աւերակներուն վրայ, հոն մեր ուղերուն տակ փոշիներու մէջ լռա-

Թխուած գիրքերու հատորներ ճզմուած կը մնային քարէ քար, ձեռագիր մագաղաթի վրայ և տպագիր հին գրեանները։ Մտածեցի նախ գրքատունն առաւերառնել որուն կարևորութիւնն մեծ էր ինձ համար, ուստի մեքենային լարերուն վրայ և արևելեան գիրքն աւերածին ակամայ կեդրոնասրել Օպժեքթիվի վառարանին մէջ։ Վառարանն նատած էր աւերակոց վրայ, և տխրութիւնն համակ կը պատեր զինքն, ձեռքը ճակտին դրած կը մտածէր երբ մեքենային ակնթարթի մի մէջ լցուց իր պաշտօնն։ զգայուն ապակոյ վերայ քաուչուկե խողովակի մը ճնշմամբ ամէն առարկայ կողպտարնալ էին, կը մնար մեզ ուրիշ դառնալ միւս կողմ։ Գրքատան կից գպրոցին անկիւնէն դէպ ի հարաւ արևմտեան ուղղութեամբ ծառային հետ դարձանալ սկսանք գպրոցին աւերակներն քերել։ Երբ ճաշատարհին առջև հասանք կանգ առաւ հոն սպասաւորն և ցոյց տուաւ ինձ անոր շէնքն որ այնքան անձանց գէմ մասամբ իւրք փրկութեան տեղին եղած էր։ Այդ ճաշատարհն զուտ շէնք մի էր գպրոցին բաժնուած։ Յունիս 28 ի ճիշտ կէսօրին, ըսաւ սպասաւորն, հոս վերնայարկն աշակերտներն ճաշի եկած էին, այն օր պահք էր որովհետև աշակերտք հետևեալ առտուն պիտի հաղորդուէին, քանի մը օրէն ալ պիտի տօնէին գպրոցին յոբելեանը. ինչ դառն և ցաւալի եղան բոլոր այն պատահառութիւններն երբ երկրորդ մը մէջ ամէն ինչ փճացաւ. շարժն կուգար իր աւերնեբով թաղել ամէն յոյս, ամէն ուրախութիւն։ Սպասաւորն այս խօսքերն ինծի մը շեշտելով դարձաւ և գպրոցին վերատեսիչներուն վրայէն ուղղուեցաւ անոր քայքայեալ գմներուն։ Չո՞րի եր ինձ նաև ընկերանալ անոր, բուռն հետաքրքրութիւնն հանդիստ չէր թողուր գիս, ուստի յառաջանալով դէպ ի ծառային մատն մէկ ցած դուռն գպրոցին խարխուլեալ նրբանցքներուն առջև կանգ առի։ Ծայրէ ի ծայր շէնքին բաժիններն ահաւոր պատառածներով կղմինին ցոյց կը տային, մարդուս նայուածքն այդ խորունկ բաժիններուն մէջ աւելի, աւելի խոր արհաւիրներու ծոց կերթայ կը սսղոսկի, հոգին կ'զգայ այն մութ և թանձր սարսուռն հոն. հոն խմբացականութիւնն ջախջախեալ կը մնայ՝ որովհետև անկարող է գաղտնեաց խորը թափանցելու, և հետևաբար հոգեկան բոլոր զգայութիւնք թև առած հոն յեղափոխութիւն մի կը յարուցանեն որուն առկումն անունը կուտանք, ծառային մերթ ընդ մերթ նրբանցքէ նրբանց դառնալով երբ շուտ շուտ ընթացք կը կատարէր, յորժամ, իւր ամէն մէկ քայլին և իմ ամէն մէկ քայլին պրոս կը դողար. վերջիկ գնդիւնէ մի քարի մը անկումն, ուռատատի մը փլուզումն խիստ հաւանական էր հոն։ — Կամաց կ'ըսէի մինչ ապասաւորին, կամա՛ց, ոտքերդ ամուր մի՛ բռներ. թեթև քայլեմք։ — Եւ երկուքս ալ երբ Վինոգի խորհրդարանին քարաշէն լայն սանդուխներուն յարակ հասանք ակամայ աչելի ծանր վերելակել աստիճաններէն, գոգցես չնաշղ գազան մը չմրմնջելու երկիւղով։ Աստիճաններուն, մեծ մասը անկիւններէն բաժնուած էին, նոյն ուղղութեամբ պատերն նաև, քսան ոտք երկայն ալ երբ գառնալով քսան ոտք ևս վեր կ'երթեմք և տնա խորհրդարանին դուռն մեր առջև։ Այդ մեծ և պատկառելի դուռն հոն խորունկ ժողովատեղւոյն մեծ սրահն կը բանար մեր առջև, բայց ինչ վիճակի մէջ։ Աստառաղն կղմինար և կերբ թափեր եր վար ամէն կողմ, ամէն կողմէ ոչ մեռի բարձրաձգներ ճիւաղի մը աչքերուն պես խաժռռ կը

Հնոյին, Սինոդարանին վարդապետներն փոշտահալ, պատրիարքութ նկարներն կրակ մրտեալ, և թղթակոծուներուն մէջ տեղի մնծ տեղանին կանուչ տուխին վրայ ադիւանները մնծկակ կտորներ ցիր և ցան, շարժին գուռն ալ դեցուքիւնէն մեր աչքեն կը պարզէին։ Ո՛րպիսի անողոք վշիռ մը կործանման դատապարտած էր Հնդկաց անտուածապանութեան այն դպրոցն. հին պատրիարքարանն էր որ միայն անվնաս կը մնար հիւսիսակողմեան շրջանտաններուն վրայ։ Ոտքս խորհրդարանին սեմին վրայ կը մոռնէի, իմ՛ք թէ երկրաշարժն հիմն ի վեր տապալեր չէնքն ամբողջովին, զան այսպէս տնոր կմախքներն ցույց տալով սրտին զարնէր դառնութեանց տխուր պատկերն, իմ՛ք թէ առերեսոց մերկացեալ քարակոյտի մը վերայ կանգուն կեցած ըլլալի. զան թէ այսպէս դպրոցին անցեալ յիշատակներուն կայանքն առ ջև ունենալով՝ այսպէս անոնց դիակներն չօշափվի . . . ։

Ջաւօք և տրտմութեամբ լի փութեցի իմնել այն վտանգաւոր վայրերէն, և որովհետև Բրինդիզօ գնալու համար ժամանակն ալ ուշ էր, դացի իմ հրաժեշտի ողջոյններս մատուցանել վերատեսչին և ճամբայ ելլով դէպ ի նաւահանգիստ՝ հետս ունենալով անուերառեալ ապակիներուս շանսներն և մգենայն։

27 Յուլիս 1894
Գաստ-Իէնց

ՍԻՄՕՆ ՊԱԼԼԱՃԵԱՆ

ՖՐԷՕՊԷԼԵԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Ֆրէօպէլեան նուէրներու յաջորդութեան կարգը դիտելով կը տեսնենք որ նա կը ցանկայ մանկան միտքը նիւթականէն գաղափարականին բարձրացնել։ Այդ նուէրներու մէջ ծաւալական մարմնոց կը յաջորդեն մակարդակներ, մակարդակներուն՝ գծեր և գծերուն՝ կէտեր կամ կէտանման մարմիններ։ Ահա այս սկզբունքով՝ մանկանց մէջ մակարդակներու և անոնց գլխաւոր յատկութեանց վրայ գաղափար մը արթնցնելու համար, խորանարդներէն յետոյ Ֆրէօպէլ կուտայ պալօպակիները (les planchettes), կամ ինչպէս սովորութիւն է ըսել մոզայէ։ Տախտակիկներուն երեսը կը հաւասարի նախորդ նուէրներու խորանարդին երեսին։ Տախտակիկները զոյնզգոյն են և առնոյմով կը կազմուին հարթ և երիվերանգ նկարներ։ Դաստիարանդութեան ընթացքին մէջ սկսաք է տալ նախ քառակուսի տախտակիկներ, ապա եռանկեանց տեսակները՝ կարգաւ և վերջապէս քառակոսիներու մասերը։

Քառակուսի տախտակիկը է. նուէրն է, որուն յաջորդող ամեն մի նոր ձև նուէրներուն մէջ նոր կարգ մը կը կազմէ, զորս չենք ուզեր մանրամասնօրէն յիշել աստ՝ տեղւոյն սղութեան պատճառաւ։ Տախտակիկներուն մէջ ևս կը տիրէ յաջորդութեան այն խիստ կարգը, զոր տեսանք նախորդ վեց նուէրներու մէջ։

Քառակուսիներով և եռանկիւններով կազմուած նկարներն կարևոր են, նա մանաւանդ այն տեսակէտով, որ մանկան միտքը թեթևակի կը վերացնեն։ Ցզան առաջին անգամ առարկաներուն պատկերները կազմեց ձուալական մարմիններով, իսկ հիմայ կը կազմէ զանոնք մակարդակներով. ուրիշ խօսքով մանուկը նկարի պէս բան մը կը յօրինէ։ Տախտակիկներու վարժութեանց մէջ տղան կ'ընտելանայ նաև ղուգաչափութեան։ Այդ նպատակով գեղեցկագիտական (formes artistiques) կոչուած ձևերէն մէկուն կէսը կը կազմենք և կը թողունք որ միւս կէսը տղան ինքը կազմէ՝ անոր համաչափ։ Ղուգաչափութեան դասերու առաջին օրինակները չափազանց պարզ պիտի ըլլան։ Գոյն զգոյն քառակուսիներով ու եռանկիւններով չինուած ձևերը տղան կ'ընտելացնեն նաև գոյներու ներդաշնակ դասաւորութեան։

Ցաջորդութեան օրէնքով թէև տախտակիկներու կամ մակարդակներուն պիտի յաջորդէր ձողիկը կամ գիծը. սակայն Ֆրէօպէլ՝ ինչպէս որ գունահին և խորհրդային վիճորդ առարկայ մը կը դնէ — գլանը, այնպէս ալ այստեղ տախտակիկներուն և փայտէ ձողիկներուն մէջ կը դնէ վաարը։ Կաւարը 15 — 20 սանթիմէթր երկայնութեամբ և մէկ երկու սանթիմէթր լայնութեամբ առձիգ փայտերէ կը կազմուի, որոնք հիւսելու նիւթ կը մատակարարեն մանկան։ Կաւարը (les lattes) մատներու ճարտարութիւն և մտաց սրութիւն կուտայ, վասնզի բաւական մեծ ճարպիկութիւն պէտք է փայտիկները այնպէս հիւսելու՝ որ պիրար բռնեն ու չի քակուին։

Ցորսէն հինգ տարեկան տղայք անդուստ փափաք մը կունենան տեսածնին նկարելու։ Այդ պարագային մէջ երկու գլխաւոր գժուարութիւններ կը ներկայանան. նախ՝ քնական օրինակին ճշտութեամբ հետևիլ և երկրորդ՝ գրչաքար կամ մատիտ գործածել, երբ ձեռքը դեռ ևս հնազանդութեան վարժուած չէ, ուստի տղայք մեծ մասամբ դժգոհ կը մնան իրենց աչխատութիւնէն և մատները կը մրկնոտին մին քան զմիւսն անյաջող։

Մանկանց փափաքն իրագործելու համար Ֆրէօպէլ տուաւ անոնց ձեռքը փայտէ ձողիկներ՝ ուղիղ գծերու տեղ գործածելու համար և մետաղեայ աղեղներ՝ կոր գծերու համար։

Կըսեն թէ Մանկական Պարտէզներու մէջ երկաթի աղեղներու և օղակներու գործածութիւնը մոցուց Ֆրէօպէլի պատուարժան այրին, իր ամուսնոյն մահուանէն քիչ մը յետոյ։

Պատկերաց նիւթը մանկան յանձնելէն յետոյ, անոր ինքնաշխատութեան զարկ մը տալու համար, ազատ պիտի թողունք զայն ուզածը չինելու։ Այսպէս, կը չինէ բաժակ, պնակ, ափսէ և այլն։ Եթէ մանկան հնարմտացութիւնը թուլանայ, պէտք է պատկերներու նոր շարք մը ցուցնել, օրինակի համար սեղան, աթոռ, նստարան, բազմոց, դահ և այլն։ Ձողիկներով և աղեղներով կատարուած աշխատութիւնները շատ կը հետաքրքրեն մանուկը և նա կ'աշխատի տեսած ամեն առարկաներուն չրջագիծը լաւ ըմբռնել հարկ եղած ժամանակ վերստեղծելու համար։

Ձողիկներով չէնքեր չինելու ժամանակ աղուն մէջ փափաք մը կը ծնի, իր աշխատութեան արդիւնքը պահելու։ Մանկան այս ցանկութիւնը իրագործելը բան մը չէ։ Ձողիկաշար նկարը գունաւոր թղթի մը վրայ կը դրուի, ձողիկները մի առ մի կը վերցուին և տակերը նուրբ վրձինով մը կը ասանձուին, այս կերպով ձողիկները թղթին վրայ փակած կը մնան և պատկերը երկար ժամանակ կը պահուի. Ի դէպ է ըսել որ մանկան ձեռքէն ելած ամեն գործ յատուկ տեղերի մէջ պիտի ամփոփուին զի նախորդ գործերը աչքէ անցուցած ժամանակ, յառաջդիմութեան՝ նորանոր գործեր արտադրելու փափաքը կը յղանայ անոր մէջ։

Հարթ պատկերներէն կ'անցնինք իսկոյն գծային ծաւալական պատկերներու։ Այս տեղ գլխաւոր գործն է ձողիկներն իրարու վրայ հաստատել։ Այս բանին համար թել կ'ուզուի և կարելի է հացի միջուկի կամ մեղրամոմի պնդիկներ գործածել, սակայն այդ երկու նիւթերն ալ այնչափ հաստատուն կապ մը չեն ձողիկներու միութեան համար, աւելի լաւ է թրջած սիսեռը կամ սունկը։ Սիսեռը կակուղցնելու համար քիչ մը ժամանակ թրջոց կը դնեն և այնուհետև ծծաքարդի վրայ կը փռեն որպէս զի ջուրը քաշէ։

Այսպէս պատրաստուած սիսեռին մէջ բաւական լաւ կը խրուին ձողիկները եթէ սրածայր ըլլան։ Սիսեռին ընծայուած յատկութիւններէն մէկն ալ այն է որ չորնալով ծաւալը կը նուազի և ձողիկներուն ծայրը կը սեղմէ։ Այս աշխատութեան մէջ ա-

ւելի ճարտարութիւն, ճշտութիւն և ճաշակ կը պահանջուի, սա-
կայն եթէ մեծատին համաձայնի՝ դիւրինէն դէպի դժուարն ըն-
թանանք, հինդ վեց տարեկան աղայք դիւրաւ կրնան յաջողիլ։
Ամենէն առաջ պէտք է կազմել եռանկիւն մը երեք սիսեռով
և երեք ձողիկով, յետոյ քառակուսի մը՝ չորս սիսեռով և չորս
ձողիկով, վերջապէս խորանարդ մը ութ սիսեռով և տասներկու
ձողիկով ևն։

Թէ ձողիկներով և ազեղներով կազմուած պատկերը և թէ
սիսեռի դործն մանկան տեսութիւնը կը սրեն, առարկայից ձև-
երը լաւ որոշելու կընտելացնեն և հասարակ դծագրութեան նա-
խապատրաստութիւն մ'են։

Մանկական պարտեզի զուարճալի խաղերէն մէկը, որ նմա-
նապէս դոյներու ներդաշնակ դասաւորութեան և հաչուի կ'օդ-
նէ, ուլուններու շարանն է։ Մանկան կը տրուի դոյնզդոյն ու-
լուններով լեցուն տուփ մը և ըսուի։ Տղան նախ մէն մի
դոյնէն մէկ մէկ հատ կը շարէ, ապա երկ երկու ևն։

Աւսր նման խաղ մէ նաև ցօղնաչարը որ այնքան մեծ հա-
ճոյք կը պատճառէ դեռատի մանկանց։ Ցօղնաչարը կը բաղկա-
նայ մէկ սանթիմէթր տրամագիծ ունեցող խաւաքարտի բոլո-
րակներէ և երկու երեք սանթիմէթր երկայն դոյնզդոյն ցօղուն-
ներէ, զորս կը շարեն մանկունք դերձանի վրայ փոխն ի փոխ։

(Շարունակելի)

Ե. Վ. ՊԱԼԱՊԱՆ

ՇԱՆԹԸ ԿԸ ՄԱՔՐԷ ՕԴԸ

(YOUNG ENGLAND)

Շատ մեծ ճշմարտութիւն կը պարունակեն այն կարդ մը հին
օդային առածներն՝ զորս մեր խօսակցութեան վրկ կը դործա-
ծենք հանապազօր։ Նոյն իսկ գիտական դասագրոց այս ժամա-
նակին մէջ, մեր նախահարց առածներն կամ իմաստուն ասու-
թիւնք ի կիր կ'առնուին կրկնակ ուժի յաճախ քան այն զե-
ղչիկ ոճերն զորս այժմեան ուսուցիչք փայլքուչ փոփկու-
թեամբ մը կ'ուզեն մեզ սորվեցնել։ Օդային առածք, ուրիշ ա-
ռածներու նման, են ա թազմաց փորձառութիւնը և մէկուն հը-

Նարքը» — ճշմարտութիւններ՝ զորս չատերը դիտէին բայց որք անհատի մը ձեռամբ իրատ չարադրեցան։

Կար ժամանակ մը երբ մեր երկրին մէկ ծովէն միւսը քալելով պիտի չտեսնէիր ագարակի տան մը պատէն կախուած օդացոյց գործի մը։ Եւ հիմակուանին պէս, այն ժամանակի ագարակապաններուն ալ հարկ անհրաժեշտ էր դիտնալ թէ օդը ի՛նչ պիտի ըլլար։ Ի՞նչպէս ուրեմն կը վարժուին ասոնք։ Իրենց աչքերը չորս կը բանային, կը դիտէին այն չատ մը նշանները որ կը յայտնէին անոնց անձրեւ կամ ձիւն, մրրիկ կամ որոտում։ Կը նշմարէին, նաև, այս խառնակութեանց պղենցուցիչ-ննէրն։ Այն բաները զոր դուք հիմա ծիծաղելով պիտի յիշէք՝ և «ամենամեծ դժբաղդութիւն» պիտի համարէք՝ այն բաները, կըսեմ, անոնք կը նկատէին ունենալ մեծ ու բարեբար արդիւնքներ։

Առածը զոր գրուածոյս սկիզբը կը տեսնէք՝ մատնանշող իրողութիւն մ'ունի յինքեան։

Թերևս չանաք ապացուցանել թէ «չանթա հրիկք անօգուտ ըլլալէ զատ ազէտալի ալ են։ Տես՝ աւերածը զոր կ'բերեն հանրութեան վրայ — մարդիկ և խաչինք սպանուած, ծխանելոյզք փչրուելով գետին տապալած, յարդ ածածուկ հղիկներ կարկուտէն իյած և ցած տեղերն ջրէղձուած այն հեզհզասաստ անձրեւներէն որ այնչափ յաճախ կ'ընկերակցին փոթորկին։» Այսօրինակ տրտունջներու դէմ օդագուշակ ժողովուրդը իր պատասխանը ունի։ «Այո՛, բայց ընդը կը մաբրէ օդը։»

Շանթը ի՞նչպէս կը մաքրէ օդը։ Թերևս, աւելի չիտակ ըլլալու համար, պէտք էինք ըսել, փայլակը ի՞նչպէս կը մաքրէ օդը։ Վասնզի աղմկայոյզ գոռումը չէ որ այդ բարերար արդիւնքը ցոյց պիտի տայ, այլ ելեկտրական հոսանքը որ մեր մանկութենէն ի վեր ծանօթ է մեզ իբրև փայլակ։

Պիտի զարմանա՞ք երբ լսէք թէ փայլակին օդը մաքրելու իրական դիւտը վերջերս միայն եղած է, սիրելի ընթերցող։ Զայն առաջին անգամ բացատրող անձը մասնաւորապէս եղած է Տր. Պէնճամին Ռիչարտսընն։

Չակերտ խօսելով՝ ոչ որք կրնայ ըսել Ձեզ փայլակն ի՞նչպէս կ'առաջադրուի։ Բայց և այնպէս փայլակի ջողունի մը լուսանկարը կրնար ջուրել։ Այսպէս քաշուած փայլակները երբ կը քննենք, կը զարմանանք նշանաւոր հետաւորութիւն մը ընդնող

իւրաքանչիւր փայլակին կանոնաւոր յայնութեան վրայ։ Երբ ե-
լեկտրականութեան անցքը մէկ ամպէն միւսն է, անվտանգ է։
Բայց երբ էլեկտրականութիւնը կանցնի ամպէ մը յերկիր, ճը-
պատր ձեւով, ահա այս է տեսակին։ Այս պարագային մէջ կը
սիրէ այն յարմակիլ ամէն ցցուած բաներու վրայ որ կը նմա-
նին զանգակատան կամ ծառի։ Ցան մը գմբէթըն այս աւերա-
ծու զօրութենէն անվնաս պահելու համար հիմա կը հաստա-
տուի չանթառդել մը, օդին մէջ բարձրացած։ Շանթըն երբ կը
մօտիկնայ՝ փոխանակ տան՝ կ'ուտանու այդ ճոպին վրայ՝ ուսկից
հոսանքն կը տարուի յերկիր առանց ո՛և է դժպն ազէտքի։

Ինչպէս որ դիտէք փայլակին ընթացիկ արագութիւնը ան-
հունայէտ կը տարբերի ձայնիէն։ Մինչ առաջինն կ'ենթադրէ
անհատատալի արագութիւն, երկրորդն մէկ երկվայրկեանի մէջ
կը ճամբորդէ 1100 ոտք։ Ուստի, եթէ ի հաշիւ առնենք երկ-
վայրկենից թիւն, փայլակին ըլյսը տեսնելուդ և որոտման ձայնը
լսելուդ միջև, կրնաս ամպին և փայլակին հեռաւորութիւնը
ճշդել Պարզ խոսելով, մէկ մղոնը հինգ երկվայրկեանի մէջ կ'ա-
նուի։ Աւելի՛ պարզ բազկերակիդ վեց կամ եօթն զարկը կը նը-
շանակէ մէկ մղոն։

Վարժարանաց մէջ սորված լաք անշուշտ թէ օդին մէջ ե-
ղած թթուածինն էր որ զմեզ ի կեանս կը պահէ։ Ջայն կը չըն-
չենք, որպէս զի ապրինք։ Կրնամ ըսել թէ ձեզմէ շատեր տե-
սած են այս կազին պարզ փորձերն։ Տեսա՞ծ լաք արդեօք մոմ
մը դրուած թթուածինով լեցուն տանի մը մէջ։ Որչափ զուարթ
է այդ արարածիկը, անոր փոքրիկ սիրտը կարծես ուրախու-
թեամբ կը թնդայ։ Եթէ չիշատերմ մահ մը թթուածնաւէտ չի-
նի մէջ փոխադրուի, խեղճն կը բոցավառի պայծառ։

Արդ՝ ուշադրութիւն դարձուցէք հետագայ փորձին։ Եթէ
խոշոր մը մոմեր դրուին մաքուր թթուածին պարունակող ա-
նօթի մը մէջ, ժամանակի մը համար, անոնք պիտի ներշնչեն
կապը և արտաշնչեն ածխային թթու և ջրաշոգի։ Կարծեմ ա-
մէնքդ ալ ընտանի էք այս բաներուն, վասն զի դուք այժմ ի-
մաստնագոյն էք քան զոր մենք էինք ձեր այդ տարիքին մէջ
տակէ երեսուն տարի առաջ։ Բիչ մը ժամանակ մոմերը չնչա-
ռութեան գործը կատարելէն վերջը՝ ամանը կը պարունակէ
խառնուրդ մը թթուածնի, ածխային թթու և ջրշոգիի։ Վեր-
նայր մոմերը հիմա, այնպիսի կարգադրութեամբ մը որ ամանին
մէջի օդը չվոխուի։ Բնական միջոցներով այս խառնուրդին

կ՝ նան անջատուիլ ածխային թթուն և ջրաշոշին (*)։ Հիմա թթուածին միայն կայ ամանին մէջ։ Քիմիական օրինական վարձերն կը կատարուին. ինչպէս չիջաւերմ պատրոյգի մը ներմուծուիլը, և այլն, և մարդ գոհունակ սրտով մը կը դիտէ թէ ամանը թթուածին միայն կը պարունակէ։

Մուկերը դարմեալ կը փոխադրուին ամանին մէջ ի չէջառութիւն։ Բայց ո՛վ զարմանալիք, ահա կը մնան այլ ևս անյայտ։ Ինչ մը ատեն կը չնչեն և ապա հեղձամղձուկ կը դառնան։ Զեն չարժիր այլ ևս այլ կ՝ուզեն քնանալ, վասնզի թթուածնին ուժգնութիւնը պակասած է հիմակ։ Փորձը կը կրկնուի, իրարու ետևէ մաքրելով ածխային թթուն և ջրաշոշին։ Վերջապէս մուկերը կը մեռնին, թթուածնին մէջ ողջ չէ այն տարրն որ զանոնք ի կեանս պիտի պահէ, բայց այսու ամենայնիւ, քիմիական օրինական վարձերովը, այն դեռ թթուածին է։ Բայց ապականեալ (stale) թթուածին։ Կրկնապէս անցնելով այդ մահաց թոքերէն՝ ամանին մէջի թթուածինն կորսյս իւր կենսապահ զօրութիւնն։ Թթուածին է, բայց այդ վիճակին մէջ մուկերն մահուանէ չի փրկեր։ Թէև տարբապէս նոյն, բայց տարբեր է ցորչափ կեանքը անով չի պահուիր։

Այս կերպ թթուածինը «կենսապրկուած» (devitaliged) է կ՝ըսուի։ Այս է բացատրութիւնը զոր կը գործածէ Մր. Ռիչարդսըն՝ յայտնելու համար կազային այդ վիճակը։ Եւ այդ բառին տեղ ալ աւելի պարզը մենք չենք կրնար դնել Արդ, լաւ յիշեցէք զայն։ Թթուածինն՝ ջերմարիւն կենդանեաց շարունակական ընչաւութեամբը՝ եղած է «կենսագիրկ», այսինքն՝ ի կեանս պահելու իւր զօրութիւնը ի բաց առնուած է։

Մինչ՛և հոս աղէկ։ Բայց ցնցողական դիւսը հոս չվերջանար։ Երկու կարմ մետաղաթելեր իրարու դէմ կը տեսնուին այս ապակեզէն անօթին երկու կողմերէն։ Երկու թելերն հաստատուած են ամանին արտաքին արտուցներուն։ Այս թելերն ամրացած են ելեկտրական մեքենայի մը, ինչոր դիանական մարդիկ պիտի կոչէին մեքենային բևեռներն։ Ելեկտրական հոսանք մը կը հաղորդուի ամանին ներքին մասերուն։ Գործողութիւնը

(*) Հեղինակը հոս չէ յիշած թէ ո՞ր կերպերով կարելի է մաքրել ամանը։ Ըսեմ իս, լաւագոյն կերպն է տունկ մը ներմուծել ամանին մէջ, բանի որ գիտեմ թէ բուսեղէնք «ածխային բրաւ» միայն կը ներշնչեն։

կ՚երկրորդուի և կ՚երրորդուի թելերը նորէն կը վերցուին, և ամանին մէջ արտօրէն բան մը չտեսնուիր բնաւ։ Բայց երբ կենդանի մկունք մէջը կը դրուին, կը տեսնես թէ ահա կը կայտառին կանդգին, իբրև թէ ամանը մաքուր թթուածին միայն պարունակէր։ Թթուածինը որով առջի մուկերն մեռան՝ հիմա լոկ երկրորդ անգամ նորոգուած է։

Ահա այս իրողութեան ուշադիր եղիք։ Այն «կենսագիրկ» թթուածինն որ բան մը ի կեանս պահելու անկարող էր՝ հիմա կարող է, որովհետև ելեկտրական հոսանք մուծուած է հոն։ Ելեկտրականութիւնը, ուրեմն, «կը կենսատուէ» (vitaliezs) թթուածինը որ խուսնատուրուած էր կենդանեաց թոքերէն անցնելով։

Հիմա ուրեմն պատշաճապէս կրնանք ըսել թէ չանթամրրիկէ առաջ ամէն բան օրերով այնչափ լոկին է որ օդին մէջի թթուածինը վազր ի չատէ կորուսած է իւր կենսապահ զօրութիւնը։ Հեղկամղձուկ զգացում մը կը պաշարէ զմեզ, ինչպէս որ ապականեալ թթուածնի մէջ դրուած իրողութիւնն ալ ըզնոյնն կը հաստատէ։ Մարդ չիկրնար եռանդ եամբ գործել, հոգին կարծես թէ կը մարի մարդուն ներսիդին։ Օդը չատ «նեղ» կ՚զգաս։ Սակայն վայրկանց լոյսեր օդին մէջի թթուածինին կորուսած կենսաւէտ զօրութիւնն յետս կը դարձունեն։ Ահկէ առաջ օդը թուխնատուրուած էր մարդկան և անասնոց թոքերուն չափազանց ընչաուութենէն։ Շանթամրրիկը միջոցին քիչ մը մարմրուք կուգայ վրադ — ոմանց չատ անյուշ — բայց երբ մրրիկն կ՚անցնի, ձեր հոգիները կ՚ակռին վերանորոգուիլ։ Զմեզ կ՚զգաք աւելի կազդուրուած, աւելի աշխոյժ և աւելի ղօրաւոր քան երբէք։ Օդը փոխուած է հիմակ. այս առթէն ազէկ կրնաս օգտուիլ։ Հիմա ընչաուութիւնդ աւելի ազատ է։ Ամեն կերպով աւելի զուարթ ես, վասնզի քնէած թմրութիւնդ դացած է այլևս, ի օդը աւելի մաքուր է։ Շանթամրրիկը ծառուղիս ուրեմն մաքրեց օդը։

Փայլականց մինոլորտին մէջէն անցնիլէ վերջ մաքուր թթուածնին, այսինքն «ոզն» (ogone) կարտազրուի։ Ո՛ և է անհատ կրնայ իմանալ զայն իւր ծծմրանման հոտէն։ Ոզոն կարտազրուի նաև ելեկտրական բոցէ մը վերջ։ 1840 ին, Շօնպէրնի ձեռամբ դտնուեցաւ թէ այս ոզոնը տեսակ մը թթուածին է որ ունի զուարթարար ազդեցութիւն մարդկային կազմութեան վրայ։ Օդին կենսապահ զօրութիւնը, այսու, կրկնակ յաւելում մը

կունենայ։ Մարդ ո՛րպիսի կապդալ կ՚ըլլայ յանձին երբ կը մոգլի Սկովտիոյ բարձունքը, հեռի քաղաքային ցնորիչ ժխորէն։ Քալելէ երբեք չես յոգներ. վանդի օդը զոր կը շնչես՝ կը պարունակէ առատ ոգոն։ Անխոնջ կրնաս վազել, որչափ ալ օդը տաք ըլլայ։

Ասոր պատճառն ի՞նչ է։ Այդ բարձանց վրայ եւ լեռնական մշտատեւ գործունէութիւն մը կը տիրէ։ Լերանց մէջ կայ եւ լեռնականութեան մշտական հոսանք մը, թէ՝ տեսանելի և թէ՝ անտես, որ օդը միշտ կը մաքրէ։ Ոգոնը հոն թարմ և կանոնաւորապէս կարտադրուի։ Եթէ թթուածնին կենսատակ զօրութիւնը կախում ունի ոգոնին քանակէն, ապա ուրեմն չա՞տ ուրախ ըլլալու ենք տեսնելու մեր երկինքը վերև տեղի ունեցող պատահական չանթամրրիկներն։ Կրնանք որոտումէն չատերուվրայ ապդած երկիւղին վրայ ծիծաղիլ, եթէ սակայն գիտենք թէ օդին կենսաբոյր օրհնութիւնը յառաջ կուգայ սոսկապէս փայլակներէ։

« Օդը մաքրելու » փայլակին այս զօրութիւնը, ուրեմն, գիտնականօրէն ապացուցուած է։ Եւ հաստատակ տղէտ ժողովրդեան այսօրինակ առածներէն, տեսանք թէ՝ գիտուն մարդոց փորձերէն ալ յառաջ կուգան երբեմն։

ՕՈՎՀ. Ե. ԳԱՊԱՏՅԱՑԵԱՆ

ՄԵԾ. ՅԱԿՈԲ ԷՖ. ԵՍԱՅԵԱՆ

Կեանքն երազ մ՚է, ըսաւ իմաստունն, սակայն այդ երազն իրականութիւն կ՚ստանայ երբ գերեզմանը մեր առջև բացուի, երբ յետին հրաժեշտ մը տալու կոչուելով այս ունայն աշխարհի, լաւագոյն աշխարհ մը սաւառնելու յուսով, մարդ կային խիղճն ինքն իր մէջ խօսի և զգայ որ՝ թէև մարմինն պիտի անհետի, սակայն իր էութենէ բան մը պիտի թողու երկրիս վրայ։ Կանոնի մարդ արդարև ստուերի պէս, կ՚մարին յոյս, ակր, սակայն ցվերջ այս հաւատն ունի որ իր հոգւոյն պատուիրեր, բարի կամ վատ, իր կենաց գործերն, օգտակար կամ վնասակար, ինչ որ են, պիտի մնան, պիտի ներգործեն չուրջն իր նմանեաց վրայ։ Եւ ահա երազն՝ գերեզմանին եզրը իրական և տագնա-

պալի երևոյթ մը կ'առնու՝ կ'հրճուի հոգին և խնդագին կը բարձրանայ վեր՝ երկին, երբ լուսոյ, բարութեան և սիրոյ ճառագայթներ ցանած է իր երկրային ուղևորութեան ժամանակ, կ'տրտմի և կ'հեծէ հոգին երբ՝ թշուառութեան և աղէտից չարիք մը միայն դծած է։

Եւ բարի ու բարեպաշտ հայ քրիստոնեայ մ'էր Յակոբ էֆ. Նայեան, որ անցեալ ամսոյ 31 ին թողուց այս աշխարհս խոր ծերութեան մէջ՝ ի խոր սուգ համակելով բոլոր Նայեան ա-նուանի գերդաստանն՝ որու պատկառելի հայրապետն ու կոմսն էր, ինչպէս նաև համայն հայ հասարակութիւնն, որու մէջ ա-ռաջնակարգ դիրք մը կ'վայելէր։

Գործավարութ և կրթասէր հայր՝ իր զաւակաց բարեկրթու-թեան համար ոչ ինչ կ'խնայէր, եկեղեցասէր և ղեօնամիտ՝ բա-րեգործական և ողորմասիրական հիմնարկութեանց համար իր բաժինը չէր պլանար։ Իր Աստուածատէր զգացմանց ղեալի ցոյ-ցըն է Պուռնովայի Ս. Խաչ եկեղեցին, որու չինութեան ծա-խուց առատաձրութեամբ մասնակից եղաւ, իր բարեսրտու-թեան ապացոյցներն են ամեն տարի Հոխիմեան և Մեսրոպ-եան տաներուն զղեստեղէն պարգևներն՝ ի յիշատակ իր հարազա-տին, Սահիան աղայի, որու անձնանձիր գործակցութեամբ հիմնեց առևտրական տուն մը՝ որ այսօր իր բարձր դիրքով, անբիծ վարկովը և ընդարձակ յարաբերութեամբն ոչ միայն մերայնոց այլև բոլոր վաճառականական աշխարհի մէջ մեծ հռչակ կ'վա-յելէ և հայութեան պատիւ կ'բերէ։

Անտարակոյս Յակոբ էֆ. Նայեանի չառաւիղներ ժառան-գած են իրենց պատկառելի հօր բարեմասնութիւններն և պի-տի չարունակեն Նայեան Տան համբաւը հետզհետէ բարձրաց-նել ոչ միայն առևտրական աշխարհի և ուղղամիտ գործունէու-թեամբ այլ և բարեսիրական գործերով՝ որոց այնքան կարօտ է ազգը։

Նայեան Յակոբ էֆէնտիի յուղարկաւորութեան հանդէսն չքեղորէն կատարուեցաւ, մասնաւոր հրաւիրագրերով * հրա-ւիրուած էին քաղաքիս զանազան հայ և օտար անձնաւորու-թիւններ, որք փութացած էին իրենց ներկայութեամբ պատուել յուղարկաւորութեան տխուր հանդէսն։ Սրբազան Առաջնորդն

* Խմբագրութիւնս պատիւ չունեցաւ առաձնալ ան ընդհանուր հրաւի-րագիրը մ'անշուշտ դրկուած չինելով։

հակիրճ դամբանականով մը զովեց մեծանուն հազուագիւտ բարեմասնութիւններն, իսկ Պալատանեան Սարդիս էֆ. կարդաց դամբանական մ'որ պիտի հրատարակուի թերթիս յաջորդ թիւին մէջ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

. . . Խմբագիր Ա. Մամլոյ,

Թոյլ տուէք ազնիւ Ա. Մամլոյդ միջոցաւ մեր սրտագին շնորհակալութիւնն արտայայտել առ Ազնուափառ Կ. Սիմոնեան էֆէնտիի, որ ինքնայորդոր բարեհաճած է տարեկան օրինակ մը Ա. Մամուլ նուիրել տեղւոյս Ազգային վարժարանին յօդուտ և յառաջդիմութիւն ուսանողաց։

Ի դիմաց ուսուցչաց Ազգային վարժարանի

Դասատուէ — Տեսուչ

ՅՈՎՀ. Գ. ԳՈՒՐՈՒՃԵԱՆ — ՂԵՒՈՆԴ ՓՀՆՑ. Տ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ
ՅՈՎՀ. Գ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ
ԴԱՒԻԹ ՏԷՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Մարաշ, 12 Հոկտ. 1894

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլիս, 12 Նոյեմ. 1804

Բաբկեմ, Հրաշասէրներու հետ հրաշագործները կ'աւելնան՝ մեր օրերն՝ ոչ միայն Հնդկաստան ու Չին, այլ և Եւրոպա՝ դիտական հրաշալեաց այս չոլշղուն ախտարբը։

Յանէ՛ որ հնձես, կ'ըսէ առակը, հնձէ որ ցանես, պիտի ըսեմ ես. խնդրէ որ ստանաս, քանի որ վար ու ցանն առանց հունձքի կարելի չէ։ Հրաշասէրն է որ հրաչք կ'ուզէ և չէ թէ հրաշագործն՝ հրաշասէրն Պարզապէս տնտեսագիտական առաջարկի ու խնդրարկի սկզբունքն է այս։ Ու հասարակ՝ հրաչք կ'ուզէ ժողովուրդն, և ահա հրաշագործներ՝ հմայութեամբ մը, կ'ծնին ոչ

միայն ազգութիւններու մօտ, լեռներու սարերն, անտառներու խոր-
ըն, այլ և գրական, արուեստական, ճարտարական, կրօնական
ամեն ասպարիզի մէջ, պատրաստ բուժելու ամեն ախտ, բարո-
յական և նիւթական՝ երբեմն ձրի, ստէպ հնչուն դրամով։ Եւ
այս հրաշագործներն ունին տարբեր պէնքեր, պաղ ջուր ու
տաք եղ, յօրանջ ու թմրիր, ուլունք և հմայեկ, դրիչ ու գրոց,
աւետարան ու խաչ։ Այս իրաւ է որ նորելուկ հրաշագործներու
չնորհիւ, մերթ հիւանդներ կ'բուժին, անդամալոյծներ կ'կանգ-
նին, հոգեվարներ կենաց կ'դառնան, սակայն ցարդ լսուած չէ
որ կոյրն իր երկու աչքն, միականին իր մէկ աչքը գտած լինին,
ոչ մեռելն գերեզմանէն ելած և ոչ խելագարն ուշքրած։ Եւ
ի՞նչ նպատակ ունին մարդկային թափառիկ մտաց այս երկու
հրաշափառ գործակիցները։ Արդեօ՞ք՝ անհատաւոն հատաքի բե-
րելու, Աստուծոյ գոյութեան համոզո՞ւմն ամրապնդելու, արքա-
յութեան դռնե՞րը բանալու։ Է՛հ, ճշմարիտը՝ հրաշալեաց այս պա-
պակն, երբեմն տգիտութեան, այժմ թերահաւատութեան մի
նշանը կ'համարիմ։ Եթէ համայն տիեզերք հրաշագործութիւն
մ'է՝ ի՞նչ պէտք ունի հաւատաւորն Իվանի մմուռջէն, Լուրթի
ակնէն, կաղային լոյսէն, քանի որ անդադար խորհրդաւոր և դի-
տական աքանչելեաց մէջ կ'լողայ գլխով ու սրտով . . . ։

Թերահաւատն իրական, դրական երևոյթներէ մոլորած, չը-
փոցած, գերբնականին մէջ անդորրութեան ապաւէն կ'փնտռէ
և անկարելոյն սահմանին մէջ՝ անպաշաւ։ Իսկ դու, բարեկամ,
քալ դիտեմ որ հրաշալեաց գերագոյնը կ'տեսնես այն ըն-
կերութեան մէջ որ կ'քալէ առանց դիտնալու թէ ուր պիտի
հասնի։

ՇՈՒՀՆՈՒՐ

Ա Յ Լ Եւ Ա Յ Լ Ի

Ջինական խպտվարուհի.— Ա՛նպէս կ'թուի որ չինացիք երկրի վրայ ամենէ քաղաքավար մարդիկն են։ Ջինէն նոր դար-ձող դերմանացի ուղևոր մ'որ իր տպաւորութիւնները գրած է ժողովրդեան վրայ, կ'ըսէ թէ՝ չինացին իր թվթակիցը կ'անու-անէ.— Իմ անդրանիկ եղբայրս։— Նամակը կ'սկսի այսպիսի խօսքով — Երանի՛ թէ կենաց ամեն բարիքն տեղան ձեր վրայ, այս է ձեր ասուչ սրտային ուխտը։—Իր ընտանիքին վրայ խօ-

անլով՝ նամակագիրը կ'ըսէ.— Մենք մրջիւնքան նամակին վերեւն հասցէն այսպէս է.— Իմ անշուք հիւղակիկս իմ մեծ եղբօրս մարգարտեայ չքեղ պալատը — և յաւելուածն է — Իմ պատուական և բարեսիրտ մեծ եղբօր որ պատիւներու սանդղէն վեր կ'ելնէ։» Իսկ վերջաբանն է.— Ստորագրեալս, ձեր ամենահնազանդ կապիկն, իր աղերսագին ձեռներն կ'բարձրացնէ որպէս զի ձեր վսեմութիւնն հաճի մտենալ մեր տան ողորմելի աւերակներուն։ Վերջապէս՝ իբր խոնարհմտութեան նոր նշան մը՝ ստորագրութեան տառերն այնքան փոքր են որ գրեթէ անընթեռնելի կ'մնան։

Տէր Աստուած. մինչև ո՞ւր կ'հասնի ստրկամտութիւնն։

Ի՞նչպէս երկարել կրնամ.— Այս օրերս Պ. Ռիչարտսըն բանաքսօսեց երկարակեցութեան վրայ։ Իր կարծեօք՝ ալքօլն լոյծ սապոնան է, որմէ հրաժարիլն երկարակեցութեան գլխաւոր գաղտնիքն է։ Նոյնպէս պէտք չէ կուշտ ուտել, կ'ըսէ Ռիչարտսըն, պէտք չէ օրը մի անգամ միայն հիւթեղ ճաշ ընել, այլ ճաշն երեք թեթև մասի բաժնել՝ ժամանակն ու օրական հաւասարապէս բաժնելով։ Մանր ծանր ուտել, մանր պատառներ առնել, լաւ ծամել, մատերն ըստ կարի քիչ դպիլ կերակուրին, շատ շատ օրն երկու անգամ միս ուտել, լաւ մ'եփիլ տալէն ետև, և չմոռնալ որ պտուղն ևս անունդի տեղ կ'բռնէ։ Այն մարդն որ այս հրահանգը կ'պահէ, ենթադրելով որ լաւ ու առողջ կազմուածքով ծնած է, կարող է — պատահական վտանգներ ի հաշիւ չառնելով — հնդ ապատիկ անցնիլ իր արբունութեան տարիքն, այս է՝ հինգ անգամ քսան և մէկ տարի, իր մարմնաշինական կենաց բնական չրջանն — որ է հարիւր հինգ տարի։

ԼՐԱՔԱՂ

Արապեան Արհեստանոցի հիմնարկութեան արարողութիւնը թէև կը կատարուի անցեալ ամսոյն 6 ին, բայց զարմանալի կ'թուի որ այս մասին, Թող Ա. Մուշ խմբագրութեան, նոյն իսկ երկտեղ վարժարանաց Պատ. Ուսումնական Խորհրդին և Տեսչութեան լուր չտրուիր, այս կարևոր հիմնարկութեան հանդիսին ներկայ դտնուելու, և ինչպէս Ա. Մ-ոյ, նոյնպէս և ամեն ոք այս մասին օտար թերթերէ կ'ստանան լուրեր։ Գեր. Ս. Աստուածորդի պարագային յարմար քարոզով մը կ'գնէ հիմնարկութեանն առաջին քարն՝ օրհնելով հիմնարկութիւնն և Ազն. Հիմնադիրն։ Յուսալի է որ այս հանրօգուտ հիմնարկութիւնն ի կատար եղնելով վկհանձն, բարերա-

րին բաղձանաց համեմատ ակնկալուած նպատակին կ'հասնի, տալով Հա-
պարակութեան քաջավարժ արհեստաւորներ։

— Հռիփսիմեան վարժարանի Պատ. Խնամակալութեաց հրաւէրին վրայ քաղաքս ժամանեց Ա.Ղն. Օր. Օտեան՝ իբր նոյն վարժարանին վարչուհի։ Արդէն Ա.Ղն. Օրիորդն սկսած է իր փափուկ պաշտօնն, որու վրայ առաջին-
ակեռեալ են ամենու ակնարկներն, զգալի արդիւնք ակնկալելով։ Արդարև Պատ. Խնամակալութիւն տիկնոջը սեւելի արժանի ընտրութիւն մը չէին կա-
րող ընել յանձին Օր. Օտեանի, որու վրայ նակայն դնելով ծանր պաշտօն մը, չպիտի ղլանան անշուշտ իրենց ազդու աջակցութիւնն, յօգուտ և յա-
ռաջդիմութիւն Հռիփսիմեան սանուհեաց։

— Անցեալ ամսոյն 31 ին՝ երկուշաբթի օր՝ մեծ շքով և պաշտօնական փառաւոր վայելչութեամբ տեղի ունեցաւ Յունաց Ս. Ֆոթինի եկեղեցւոյն մէջ՝ ի պատիւ Ռուսիոյ Հանգուցեալ Ալէքսանդր Գ. Կայսեր՝ հոգեհան-
գըստեան պաշտօն մը։ Ներկայ էր քաղքիս հիւպատոսական ամբողջ մարմինն իրենց կցորդներով և թարգմաններով, ինչպէս նաև գաւառիս կուսակալ Հասան Ֆեհմի փաշայի կողմէ՝ փոխանորդաբար՝ օտար յարաբերութեանց տեսուչ Արմենակ Էֆէնտի, Միջերկրականի Անգ. նաւատորմի հրամանա-
տար Ծովակալ Սկյմուր երեք սպաներով։ Ի դիմաց մեր Ս. Ասպնորդ հօր կ'գտնուէին երեք քահանաներ։ Ամբողջ ֆրանկաց թաղն մինչև Ս. Ֆոթինի եկեղեցին, ուսկից կ'անցնէր պաշտօնական անձնաւորութեանց կառքերն, սգոյ նշաններով շքեղապէս զարդարուած էր։ Արարողութիւնն տևեց մէկ ժամ, ուսկից բաժնուեցան պաշտօնական մարմիններ իրենց ցաւակ-
ցական հրաժեշտներն տալով Ռուսաց Ընդհ. հիւպատոսին։

— Յակ Ներկայ ամսոյս 6 ին Կիրակի օր, նմանօրինակ հանդէս մը կա-
տարուեցաւ Հայոց Ս. Աստիանոս եկեղեցւոյն մէջ։ Ռուսաց հիւպատոսն իր բոլոր պաշտօնեաներով Ներկայ գտնուեցաւ՝ հանդուցեալ Ռուսիոյ Վ.Հ. Ձարին Հոգեհանգստեան պաշտօնին։ Ս. Ասպնորդն շրջապատեալ քահա-
նայից արժանաշքեղ դասէն կատարեց Ս. Պատարագի պաշտօնն։ Եկեղեցին պարագոյին յարմար շքով զարդարուած էր և երկար հոծ բազմութիւն մը բարեպաշտական հետաքրքրութեամբ խուժած, դիմած էր յեկեղեցի։

Հ.

ԼՐԱԲԵՐ

Քաղաքական աշխարհը սգալի լռութիւն մը կ'պահէ Ռուսիոյ վեհապետական դագաղին առջև, որ չքեղ հանդիսաւորութեամբ կ'փոխադրուի Ս. Բեդրշպուրկ, և եւրոպական և մա-
նաւանդ ֆրանսական օրագիրներ երկարապատում նկարագիր-
ներով լի են յուզարկաւորութեան արարողութեանց վրայ։ Վշտակցական անթիւ հեռագրեր կ'հասնին նոր Ձարին, և Պ.

կիրս՝ որ հրաժարած է, քաղաքագէտներու միտքն անդորրելու համար չրջարերական մը կ'ղրկէ բոլոր ուս դեսպանաց յայտարարող թէ՝ Վ.Ե.Տ. Նիքոլա Բ. Կայսրն՝ իր հօր խաղաղասէր քաղաքականութեան պիտի հետեւի, Ռուսիոյ ներքին զարգացման գործը պիտի չարունակէ և բոլոր պետութեանց հետ իր բարեկամական յարաբերութիւնները պիտի մշակէ։ Անգլիա հետզհետէ կ'մտենայ՝ Ռուսիոյ արտաքին քաղաքականութեան նկատմամբ՝ և լրտ քաղաքապետի հայկերոյթին առթիւ՝ լրտ Ռոզպէրի՝ իր արտասանած ճառով կ'հաստատէ այս կարծիքն. կը պնդէ թէ՝ Անգլիա ձեռք ձեռքի տուած Ռուսիոյ հետ պիտի գործէ Մայրագոյն Արեւելից մէջ, իբրև չահակից, թէ պահպանողական դիրք մը պիտի բռնէ միջազգային ամեն խնդիրներու մէջ, թէ միշտ խաղաղութեան կուսակից, իբրև առևտրական երկիր, պիտի զգուշանայ ո և է կնճիռ յարուցանելէ, թէ երբ պատերազմ մը պիտի բռնկի՝ թէև փափաքելի, սպառազինութիւնք վտանգաւոր կերպարան մը կ'ստանան, մէկ կողմէ ժողովրդոց վրայ տրտ արդէն ահագին բեռն աւելի ևս ծանրացնելով և միւս կողմէ պատերազմական եռանդը զրգռելով։ Միայն գաղթականութեան ծաւալման նոր փառասիրութիւն մը թերևս այդ եռանդը մեղմէ՝ թէև գաղթային հակամարտ չահել կրնան ամպոտել լաւատես քաղաքագէտներու փայլուն հորիզոնը։ Եւ արդէն Ֆրանսա Մատակասկարի օրինակելի դաս մը տալու կը պատրաստուի զորաց գունդ մը չղելով այդ կղզին, և իր ժողովէն 60 միլիոն ֆրանքի վարկ մը քուէարկելով՝ իր թևարկութեան ծախուց համար։ Իսկ երկնաին ողորմելի պետութիւնը, Չին, լիովին չաղթահար, օտար տէրութեանց դեսպաններու կ'դիմէ աղերսագին, որպէս զի միջնորդեն հաչտութեան համար՝ Ճապոնի մօտ, որ նաւային և ցամաքային նոր յաղթութիւններովը Բէքինի ճամբան բռնած է, և ըստ երևոյթին, պիտի հաւանի հաչտութեան՝ եթէ Չին, որու կայսրն իր չքեղ մայրաքաղքէն խոյս տալու կ'պատրաստուի, Ֆորէոյի անկախութիւնը ճանչէ, պատերազմի մեծագումար տուգանք վճարէ և Ֆորմոզա կղզին յանձնէ, արդէն ծանօթ պայմաններ՝ ըստ դերմանական եղանակի, որոց կատարման համար Ճապոնի կառավարութիւնն իրական երաչխաւորութիւններ կ'պահանջէ։

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՏԻՕԵՆԻՍ

(GRANDS MAGASINS DIOGENIS)

ՆՈՐՕՐԻՆԱԿ

ԵՒ

ԱՆՁՈՒԳԱԿԱՆ

ՃՔԵՂ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԴԷՍ

ՏԻՕԵՆԻՍԻ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏԱՆՑ ՄԷՋ

Պատ. Հաստատութիւնը ոչքան չտապէ, այնքան շահաւոր պիտի ելնէ։

ԲՕԼԷՄՕՍ

(Ο ΠΟΛΕΜΟΣ)

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏԱՆՑ ՄԷՋ

Որովհետև մեր մրցանակիցներէն շատերը չարունակ լուր տարածելու վրայ են՝ թէ մեր վաճառատանց մէջ տեղի ունեցած հրդեհէն առաջ եղածին նման չափի կըրնանք ճոխ և այլազան ապրանքներու քանակութիւն մ'ի ցոյց դնել հասարակութեան՝ որոշեցինք հակառակ այդ չարահնար լուրերուն, և յօդուտ հասարակութեան՝ ձեռք բերել ընդարձակ և այլազան կերպասեղինաց հաւաքածոյ մը, որոց թիւը այսօր՝ 100000ի կը հասնի և որոց մէջ կը գտնուի նաև կանանց, երիկ մարդոց տպայոց արդուզարդին և զգեստաւորման վերաբերեալ կերպասներ։ Այժմ քան ալ նոր հասած են և վերջին նորաձեւութեանց համաձայն, նկատելով որ հին ապրանքներու մէկ մասն այրեցաւ և ջնայեանն ալ ամբողջովին ծախուած է։

Այս նորահաս վաճառքներու վաճառումը տեղի պիտի ունենայ մեծ վաճառատանց մէջ,

սկսեալ ներկայ ամսէն մինչև Յունվար 12 1895

Գիներու մասին չենք ուզեր վերստին պնդել, որովհետև մեր ժամանակութիւնը իւր տեսակին մէջ իրր միակ և առաւտպելեալ նկատուած է։ Բաւական կը համարինք ըսել միայն թէ այս տարուան համար իրր բացառութիւն, անյաղթելի ենք հակառակ մրցման։ Արանց հագուստներու և տիկնանց դիմաբկիներու համար մեր դերձակատունը այս տարի ճոխացած է բոլորովին նորատեսակ կերպասներով և այնպիսի կատարելութեան հասած է որ անբաղդատելի է ի մասին վայելչութեան և ճաշակի։

Ժ. Մ. ԴՕՆՏՈՒԼՄՍ ԵՒ ԸՆԿ.

ՄԵՆՔ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՈՒՄ ԵՆՔ

Գ. ԵՒ Լ. ՃԷՐԻՏՃԵԱՆ

Հայոց Ազգ Բաղ

Մեր վաճառատան մէջ կը գտնուի անոյշին տեսակ պարէն, ինչպէս՝ այիւր, բրինձ, արդար ձէթ, շաքար, խահուէ, ձէթ, մոմ, պօրան, ապուրի համար խմորեղէններ, պանիր, պիսքուիթներ, անուշեղէններ, գինի, քօնեակ, և այլն, և այլն և տակն ինչ որոյ պէտքը ղգալի է տակն տան և մանաւանդ արդար խոհանոցի մէջ։

Խիստ ժամն և տակն մրցում արհամարհող գիներ։

ՀԱՅԿ ՃԱՆԻԿԵԱՆ

ՄԹԵՐԱՆՈՑ ՎԵՐՄԱԿՆԵՐՈՒ

Գալ – Իլ, Բէ– 4, 12 և 14

Կը ծախուին զանազան վերմակներ, անկողնի և բազմոցի համար թէ՛ բամպակէ և թէ՛ յարդէ բարձեր, գլուխներ և ներքներ։ Նաև Ցեզոյին և Եգիպտական տակն տեսակ բամպակ թէ՛ մած և թէ՛ փոքր քանակութեամբ։

Ապագարձքի վրայ մեծ հոգածութեամբ կը պատրաստուին զարդարուն վերմակներ հարսանեկան անկողնի համար։

Գտնուելիք եկած յանձնարարութիւնք փութով ու ճշտութեամբ կը կատարուին։

ՇԱՏ ՁԱՓԱԿՈՐ ԳԻՆԵՐ

ԱՐԱՆՑ ՀԱՄԱՐ ՕՏԱՄԱՆՆԵՐ

Զանազան կաշիներէ, ինչպէս՝ դեղ դերձ, Բէլճիկ, Վէրնէ, ըսոդըն, տուրն և ամանուան համար դասնաւոր կաշիներ։

Ոտնամաններու գինը պիտի որոշուի հագնողին ոտքին թուղին համեմատ։ Ա.Հա ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ մը օրմէ օգտուիլ կը խրատանք մեր Պատ. Յաճախորդներուն և Ազգով Հասարակութեան, որովհետև այս գրութեամբ 0/0 10-15 ՆՈՒԱԶ պիտի վճարեն։

ԳՆԵՑՈՒՑԱ

Թէ– 40 են Գէ– 48 — Մէձիում 33 են

Կօշիկ Նոթուկ կրկնաներքան	Թիւը	Հրշ	7
Կօշիկ Բէ–	»	»	6
Պօթի էոմոտոր և կոտուած	»	»	3 25
Բօթին ու սուենկաւոր (մանթարլը)	»		2 75
Պուքեղ ու » »	»	»	2 75
Կէս պուքեղ և կէս պօթ	»	»	2 50
Ա.քարքին	»	»	2 37 1/2
Բօթին էոտ	»	»	3 75

Մխաներքատր վերի ցուցակին գիներէն 1/4 մէջտեղ պակաս։

Ոտնամանները ի Հարկին 24 ժամէ կը յանձնուին,

Ա.ժնութիւն, գիմացկունութիւն և ճաշակաւոր ձեւաւորութիւն։

ՎԷՐՋԻՆ ԳԻՆ ԿԱՆԽԻԿ

Ա.յլ Եօթէլ Եկեղեցւոյն Ազգ դրան մօտ, Բէ– 47

ԱՄԱՍ ՊՕՂՈՍ Կ. ՕՀԱՆԵԱՆ

ԼԱ ՖՐԱՆՔՖՕՐԹՈՒԱԶ

(LA FRANCFORTOISE)

ԾՈՎԱՑԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆԿՖՕՐԹ

Դրամագլուխ ֆր. 6,250,000 Պահեստի դրամ 1,270,312 ֆր.

Ընկերութիւնս կ'ապահովագրէ չոգենաւով ուղարկելի ամեն ապրանք, ինչպէս և գրամածրար, ևայլն դիւրացմատչելի պայմաններով։

Գնոյ և այլ ամեն տեղեկութեանց համար կը հրաւիրուին դիմել առ ընդհանուր գործակալն Զմիւռնիոյ և շրջակայից Վէնեան Ֆէրթանէ,

ՕԱԿՈՐ Գ. ՎԱՐԴԱՆ

ՆՈՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՁԱՏՈՒՆ

ԳԱԲՐԻԷԼ ՓԻՒԶՄԻՔՃԵԱՆ

Ֆրանկոյ Թաղ, կէ–ըահուլեաի 7.

Սոյն գործատան մէջ մեծ խնամք և դէղարուեստական յաջողակութեամբ կը շինուին ամեն տեսակ պատկերներ ոյլ և այլ մեծութեամբ, պատկերաց վերարտագրութիւնք և մեծացնուած կը ծախուին ամեն տեսակ լուսանկարչութեան վերաբերեալ մեքենաներ և այլ գործիքներ վերջին դրութեամբ կատարելագործուած։

Փափաքողաց մանաւանդ արուեստասիրուհեաց.

ԴԻՒՐԱՄԱՏՋԵԼԻ ԳԻՆԵՐ

Պատիւ ունիմ ծանուցանել Աղդդ Հասարակութեան թէ՝ ամիչեան կերպով կը գործեմ ակռայի ամեն անտանելի ցաւերը։ Ակռաներու փտած մասերը կը լեցնեմ փտութիւնը ինչ վիճակի մէջ որ ալ ըլլայ, ջղերուն անզգայութիւն տալու համար մի քանի անգամ միայն գործածելով Լցուած ակռան ապագային ոչ պիտի ցաւի, օ՛չ պիտի մաշի և օ՛չ պիտի թափի։

Այն անձինք որ քանիցս կերջ ակռաներ շինել տուած են և միշտ դժգոհ մնացած, թող Համձին անգամ մը ինձ դիմել և ես պատրաստ եմ մինչև իսկ ՄԱՇԱԿ ու անոր լինտերու վրայ դետեղել ակռաներու ամբողջ շարքեր և կամ անջատ ակռաներ, առանց դիմելու թելերու յուղնեցուցիչ գործածութեան։

Նոր դրութեամբս կը հատատուեմ ակռաներու ամբողջ շարքեր անգլիական քառասնուքի վրայ։ Այս դրութեամբ քիմքն իր ՁՈՆՇԱԿԸ և լեզուն իր ԱՐՏԱՍԱՆԻԹԵԱՆ ԿՈՐՈՎՆ ու ՆՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՇՏ կը պահան։

Փտած ակռաներու արմատներն անվիչտ կերպով և առանց ցաւ պատճառելու կը հանեմ։

Փափաքողք կրնան դիմել Պատմոխանէ փողոց, թիւ 120, 8-12 կ. Ա. և 1-7 կ. Ե.

ՏԻԳՐԱՆ ՏԻՐԱՑՈՒԵԱՆ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԵ

Շատ բարև Ազն. Տիկիններու և Նազելի Օրիորդներու

Եթէ կուզէք ձեր փափուկ մատներու տակ, գեղեցիկ, ձնաւոր, կոկիկ և աղուոր վերջին նորամուծութեանց համաձայն ԹՈՐՇՈՆի գործիք մ'ունենալ, որ ձեր պարապոյ ժամերուն փոքր ջղագրգիռ, գրգռոտ գնդասեղներով, ծալազոյն կամ վարդագոյն թղթի վրայ, ըսփըր, ըսփըր ներդաշնակութեամբ, ձեր մատներու ներքին ճարտարութիւնն ցոյց տալ, պարտիք հատ մը առնել իմ չինած ԹՈՐՇՈՆի բարձերէն, զորս վերջին կատարելութեան հասուցած եմ, որու ապացոյցն է՝ Ֆրանկաց թագը նշանաւոր վաճառատանդ մէջ իմ չինածներուս ի վաճառ ղրկելն, և որու նմանը Իգլիրի սէյ ոչ ոք կարող է չինել։

Ասկեց զատ՝

Մտադիր եմ 1900ի Բարիզի մէջ բացուելիք միեզերական ցուցահանդեսին հատ մը ղրկել ի դնահատութիւն։

Փութացէք ուրեմն ազնիւ Տիրուհիք, իմ չինած թորշոնի բարձերն ձեզմէկ հատ գնելու, որու շահումն ձեր ընորհիւ՝ միտք ունիմ տուն մը չինել տալ։

ՄԷԿ ԹՈՐՇՈՆԻ բարձ, 38 հատ ՖԻԶՕ 30 ֆր., 1 ՃԱԽԱՐԱԿ, 40 ԳՆԴԱՍԵՂ, և ԹՈՒՂԹԸ միասին՝ 1 Ադծ. ՄԷՀՐԱՆ Միայն ԹՈՐՇՈՆի բարձը 20 ղրշ. անցուկ։

Կէրքոնոփեղլ Հայոց Թաղ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Աբիկեան Միհրան էֆէնտիի

Օմանեերէն բերական. տիպ 7չտ. Առաջին օրէն իսկ կուսուցանէ թէ տպագրի և թէ ձեռագրի ընթերցում և իր վերջն ունի դրի օրինակներ։ Գին 30 փարայ։

Լէթաիֆի ատաբ։ Տիպ 8 չտ կուսուցանէ ընթերցանութիւն, թարգմանութիւն, ուղղագրութիւն, գրուցագրութիւն, վերականական ծանօթութիւնք և ի պէտս ուսուցչաց մեթոտներ ու թուրքերէնի յատուկ ծրագիր։ Գին 60 փարայ։

Առաջնորդ ուղղագրութեան Օսմանեան լեզուի։ Տիպ Գ. Օսմ. ուղղագրութիւնը ամենայն գեւրութեամբ սովրեցնող. գերընտիր դասագիրք մ'է։ 2 խուրուշ։

Տանը փաստաբան։ Կը պարունակէ Օսմանեան Պետութեան ժառանգական բաշխմանն օրէնքները և առօրեայ պատահական խնդրոց վրայ օրինական դեռևլիքներ։ 100 փարայ։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱԶԴ

Թերթիս այն բաժանորդներն որ մինչեւ յարդ իրենց բաժանորդագինն չեն վճարած, կ'խնդրուի որ փութան իրենց պարտքն հատուցանելու բարեհաճիլ։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ԹԱՐԹԻՆՔ

1895

Տպարան

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ ՆՇԱՆ Ա. ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս Էմէլ Զատէ Ջատէսի Թիւ 61

Այս գրօսալի ու հետաքրքրական Հատորն ունենալ փափաքողք կրնան դիմել, Պ. Արտաշէս Պէրպէր, Պ. Արմաիս Մախիկեանի, Պ. Կարապետ Գույումճեանի խանութներն՝ ինչպէս նաև Մամուրեան Տպարանն,

Գինն 5 դրուշ արծաթ

Անոնք որ կ'փափաքին իրենց երկերն Թերթիս մէջ ծանուցուած տեսնել, կ'խնդրուին որ երկերուն օրինակ խմբագրութեանս հասցնեն։

Մեր հասցէն,

Խմբագրութիւն ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՈՅ — Իզմիր
Rédaction d'ARÉVÉLIAN MAMOUL —Smyrne.